

Plakboek nr. 5.

Map met allerlei verhalen en wetenswaardigheden van de gemeente Ooststellingwerf.

3 delen.

Inhoud:

- De veldhaas.
- De koekoek.
- De vriend des menschen.
- Van de oudste bewoners onzer streken.
- De geheimen van de Galgeberg.
- Ons Stellingwerfs dialect.
- Het "Oude leger".
- Onze geslachtsnamen.
- Appelscha.
- De bevolking van Ooststellingwerf.
- Betekenis van de namen van dorpen, gehuchten, landerijen enz. van onze streek.
- Oldeberkoop en zijn kerk.
- Foto van de kerk van Oldeberkoop van 1732.

Plakboek nr. 5.

Map met allerlei verhalen en wetenswaardigheden van de gemeente Ooststellingwerf.

Deel 1. Verhalen.

Inhoud:

- De veldhaas.
- De koekoek.
- De vriend des menschen.
- Van de oudste bewoners onzer streken.
- De geheimen van de Galgeberg.

DE VELDHAAS,

naar het Duitsch van Hermann Löns.

Half uit het Noorden, half uit het Westen jaagt de storm over het land. Den heelen langen nacht is hij bezig geweest en heeft de sneeuw over de velden gedwarreld.

Gisteren nog zag men de bruine braaklanden, groene akkers, gele grasvelden, zwarte boomen, donkere wouden; thans is alles wijd en zijd wit.

Driemaal trachtte de zon te voorschijn te komen; maar ze gaf haar pogingen op en verwaagde in sneeuwnevelen. Maar wat zij niet kon volbrengen, bracht de maan tot stand. Plotseeling breekt zij door de wolken; de storm houdt op van woeden en verdwijnt naar elders. Stil wordt het in de lucht; nog enkele vlokken en dan heeft de sneeuwstorm opgehouden en uit een krans van zilveren wolken licht de maan over de stille witte aarde.

Allerlei leven, dat de nacht liefheeft, begint zich te roeren. In het woud huilt de steenuil; eenden fladderen naar de plaszen; patrijzen geven hun lokroep. Uit de wilgenboschjes komt een donkere schaduw te voorschijn. Het is een ree, die haar langen hals rekt, haar lange ooren strekt en dan het veld betreedt. Haar volgen nog vier zwarte schaduwten. Langzaam trekt nu de troep reeën door de diepe sneeuw over het veld.

Tusschen de stroobergen voor het dorp ritselt het; de vos snuffelt daar rond achter de muizen. Juist doet hij een sprong naar een muisje, dan verdwijnt hij schuw, want uit het dorp klinken voetstappen. Langzaam

naderen twee beenen van een mensch. Van den man zelf is niets te zien; want over zijn kleederen heeft hij een wit hemd getrokken en een witte vrouwenmuts is om zijn hoofd gebonden. Voor een der stroobergen ligt een groote steen. De man veegt de sneeuw van den steen en legt hierop een saamgeknoopten zak. Dan plaatst hij zich zoo, dat hij het gezicht heeft op een

koolveld. Hij schroeft de knop van zijn stok en schroeft aan het andere einde een kolf. Zacht kraakt het, en dan legt de man het geladen en gespannen stroopersgeweer over zijn knie. Kalm rookt hij zijn pijp en laat zijn blikken rondom zich gaan.

Langen tijd knielt hij daar neer; dan neemt hij langzaam zijn geweer in beide handen. Daar boven, op dien heuvel duikt een zwarte vlek op, die nu weer lang, dan weer kort schijnt, nu weer roerloos op zijn plaats blijft, en dan weer naderbij komt. Het is een haas, die rustig rondziet over de witte vlakke. Tot op vijftig schreden nadert hij, doet dan een sprong, speurt en snuffelt, en huppelt langzaam op de kool los. Vlak er bij richt hij zich nog eens op en speurt onrustig rond, want hoe behoedzaam ook de wilddief zijn wapen aan den schouder bracht, de haas vernam het toch. Echter voor hij zich wenden kan, knalt het; de haas rolt om, maakt nog eenmaal een salto mortale, slaat nog eenige keeren met zijn loopers en is dood.

De strooper staat op, haalt den haas; neemt wederom zijn vroegere houding aan en legt de buit over zijn voeten. Nu kan hij het tegen de koude nog beter

uithouden, want het hazenlichaam is nog warm. Diep in het veld duikt weder een haas op; achter hem huppelt langzaam een andere; maar deze beiden nemen niet de richting van het koolveld. Een vierde haas komt plotseling op van links; de strooper maakt een haastige beweging, maar voor hij zijn geweer heeft geschouderd, is het dier reeds weder buiten zijn bereik. Eindelijk passeert er wederom een; maar zoo vlug, dat de man te haastig moet schieten; de haas slaat over den kop maar richt zich weder op en verdwijnt. Brommend trekt thans de strooper af.

Het slaat tien uur. De laatste stemmen in het dorp sterven uit; de vensters worden donker. In de tuinen vlieden de uilen en jagen op ratten; uit bosch en

veld komen de hazen aangerukt en azen op de stijfbevoren kool; zij knagen aan de bast der vruchtboomen. Waar gaten zijn in heggen en omheiningen, waar een hek openingen laat zien, daar sluipen zij door; blaft een hond, of slaat een deur, dan stuiven ze weg, maar binnen het uur zijn ze weer terug. Want in het veld ligt de sneeuw twee voet hoog boven het graan en in het woud is niets te vinden dan dorre grassen en hardbevoren bladeren. Ze moeten naar de kool. Bevroren kool dougt echter niet voor hazen en meer dan een wordt ziek van deze spijls.

Wanneer het de hazen slecht gaat, dan gaat het den vos goed.

Die, welke door den wilddief was verjaagd, snorde een uur later weer op het dorp af en stak zijn neus in iedere reoprent en in ieder hazenspoor, en plotse-

ling werd hij drukker, want een spoor, dat hij aantreft, en dat van het dorp naar de wilgenboschjes leidt, riekt naar versch bloed. Snel haast zich de vos onder den wind voort, naast het zieke spoor; maar hoe dichtër hij bij het struikgewas komt, zoo voorzigtiger loopt hij, en thans, nu hij het hout van nabij is genaderd, begint hij te sluipen en blijft dan staan. Aandachtig snuift hij de lucht op en dan verdwijnt hij in het dichte kreupelhout. Steeds nader komt hij aan het warme hazenlichaam. Maar hoe behoedzaam hij ook is, de haas heeft hem vernomen; en met één sprong, zoo goed hij zulks nog vermog, is hij uit zijn leger en suist over het veld. De vos jaagt hem na; hij heeft slechts vluchtig zijn neus in het leger gestoken, maar weet dat de haas veel te ziek is, om ver te loopen. Nu jaagt hij hem parforce na, met gestrekten hals. Driemaal nog gelukt het den haas een haak te slaan en driemaal suist de vos hem voorbij maar bij de vierde poging grijpt de roover hem in den rug en akelig klinkt over het stille veld de snijdende doodscreet.

Om middernacht vluchten de hazen, die in het koolveld zaten, wild in alle richtingen; van achter de stroobergen trekt hen de scherpe lucht van een vos in den neus. Het is een oude reu met grijs berijpte vacht. Hij mist den halven staart; en hij hinkt, want een een zijner achterpooten verloor hij in een drijfjacht. Maar dommer is hij hierdoor niet geworden. Hij heeft in het veld gedwaald en achter muizen gejaagd, en eerst thans, nu het in het dorp doodstil is, waagt hij hij zich zoo ver. Menig hoen

haalde hij van hier en meer dan een kat verscheurde hij hier. Onder den wind sluipt hij door de tuinen. Thans is hij vol aandacht, want hij hoort heftig geritsel en gestamp en eensklaps snijdt geschreeuw de lucht. Daar waar een gat in een heg is, beweegt zich iets donkers heen en weer. Steeds nader komt de vos en thans springt hij toe, rukt eenige malen heftig, zoodat de sneeuw in 't rond vliegt, en dan vlucht hij, het veld in, een haas in den nek met zich sloopend. Wanneer de strooper morgenochtend zijn strikken naziet, zal hij ervaren, dat hij te laat opgestaan is.

De vossen hebben het thans goed. Een derde, die zich in het dennbosch opgehouden heeft, boomelt tegen den morgen in het veld en ontdekt een haas, die langzaam over de sneeuw huppelt. De vos duikt weg in de sneeuw. Veel vertrouwen in de vangst heeft hij niet, want hij weet, dat een gezonde haas alle vossen der wereld achter zich laat. Maar deze haas is naar hij meent zoo wonderlijk in zijn bewegingen; hij gaat vaak rusten, schijnt telkens te zwenken; hij valt, staat weder op en huppelt verder. Thans is hij niet meer veraf. Hij is ziek; zijn haar is ruig, zijn flanken zijn ingevallen, zijn rug is scherp, zijn beenderen steken uit en zijn lepels liggen vlak over den nek. De vos laat hem passeren en sluipt dan achter hem aan, telkens duidkend, als de haas halt houdt en weer nasluipend als langoor verder huppelt. Nu slaat de haas een haak; nog een; loopt een eind terug, slaat nog een haak en nestelt zich in zijn leger. Nu is de vos meteen ook bij hem

en wederom klinkt de doodscreet over het stille veld.

Langzaam komt nu de dageraad gloriën. Donderend rolt de vroegtrein aan en brengt bezoek aan het dorp. Dertig jagers en tien honden stijgen uit en begeven zich naar de herberg. Daar wachten reeds dertig drijvers. Snel wordt ontbeten en dan trekt men uit. Naar links en rechts ontplooit zich de jagerstroep en tusschen iedere twee jagers loopt een drijver. Een halve cirkel van menschen, welker uiteinden meer en meer elkander naderen. Hier en daar vlucht een haas uit zijn leger maargeen schot valt. De beide einden van den halven cirkel zijn elkaar genaderd; de keten is gesloten. Een horen schalt en jagers en drijvers trekken naar het middenpunt van den cirkel; luid klinkt het droge gekraak van ratels door de klare winterlucht. Een gele vlek duikt op in de sneeuw en stuift weg; daar een tweede en ginds een derde. Een schot knalt, een tweede, derde, vierde schot; links en rechts vallen de schoten. Steeds meer gele vlekken duiken er op in de van de zon flikkerende sneeuw; ze vliegen heen en weer, maken een sprong en vallen neer, of rollen plotseling voorover, driemaal over den kop slaande, of springen weder op en slepen zich moeilijk voort. Steeds sneller vallen de schoten, steeds enger wordt de kring en steeds meer hazen duiken op. Daar klinkt de hoorn weder. De jagers blijven staan en draaien zich om; de drijvers gaan alleen voortwaarts en jagen de laatste hazen uit den kring. Wederom knalt en knalt het. En nog eens klinkt de hoorn. De kring is thans leeg. Drie en zestig hazen worden door

de drijvers bijengesleept en gebracht bij den pachter der jacht. Ruim tachtig hazen hadden zich in den kring bevonden; een twintigtal heeft zijn lijf gered.

DE VELDHAAS,

naar het Duitsch van Hermann Löns.

II.

De jagers verdwijnen achter den heuvel. Ze zullen nog twee kringen jagen. Een ladderwagen komt aangereden, neemt het wild op en rolt achter de jagers aan. De reine witte sneeuw is vertreden en bevuild, is van hazensporen en hagel doorploegd, met bloed bevlekt en met bonte patroonhulzen bestrooid. De wagen verdwijnt. Men hoort rauwkrassend geluid; een bonte kraai strijkt over het veld en houdt nalezing. Diep in het veld, waar een sleedoorn over een sloot buigt, begint de kraai schel te krijtschen en strijkt neer. Uit een wolk van sneeuw opstuivend, holt een haas over het veld. Boven hem zweeft, gillend en krassend, de kraai. Een tweede verschijnt, een derde, een vierde, en nu verdeelen zij den arbeid. Drie vliegen ijlings voorwaarts, over den haas; maar de vierde stoot naar beneden en troft met zijn spitsen snavel den kop van het beest. Met alle macht tracht de haas zich te redden naar het bosch; want zijn linkerachterpoot is hem afgeschoten. Maar de weg naar het bosch is nog lang. Weder stoot een kraai naar de aarde en treft hem met den snavel; en de anderen vliegen vooruit en wachten tot de haas onder hen is; dan zweeft weder een kraai naar beneden en doet een stoot. Zoo gaat het door, tot

de haas struikelt, nogmaals struikelt en dan ten slotte gaat zitten. Hij is blind; zijn beide oogen zijn door de vele snavelstooten opgezwollen. Nog eenmaal richt hij zich op; hij wankelet moedeloos verder en valt bij de eerste hindernis ineens. Andermaal zoekt hij te vluchten, maar dan is het uit; hij blijft liggen en verdwijnt onder het gefladder van zwarte vleugels, en zijn gillende doodskreten weerklinken tegen het woud. Men getwist en geschroeuw plukte de kraaien aan zijn lijf, de eenden ander geen stukje gunnen. En zoo ging het nog drie hazen

die oogenschijnlijk gezond aan de drijfjacht ontkomen waren. Een die zooveen gestorven is, wordt door een buizerd voor het bosch gevonden en deze stopt er zijn krop tot berstens toe van vol. Twee worden des nachts door de vossen gevonden en een die met doorschoten achterpoot zich onder een brug verschool, wordt verscheurd door de bunsing. Een andere, die met gewonde lendenen in het bosch ontkwam, wordt door den boomarter beslopen. Maar tweehonderd en veertig worden door de jagers meegenomen naar de stad.

Het is zeer stil geworden na de jacht. Niet half zooveel hazensporen leiden naar de koolvelden bij het dorp; de strooper trekt dikwijls vergeefs uit met zijn geweer, en zijn strikken zijn de meeste keeren leeg. Maar wanneer het voorjaar niet al te ongunstig is, zullen er in den volgende herfst toch weer genoeg hazen zijn, ofschoon de jacht-pachter nog eenige malen terug kwam en een haas voor zijn keuken schoot.

Na den grooten sneeuwstorm bleef het weder goed en thans, nu Januari ten einde spoedt, zijn alle hazen in de weer om te zorgen dat hun geslacht behouden blijft. De morgenzon schijnt reeds warm in het woud. De moezou fluiten, de goudvink lokt, de meerkol schreeuwt, de kraaien plagen elkander, eekhoortjes springen van tak tot tak, over de sneeuw trippelen de veldmuizen en de reeën zoeken de ruime plekken in de dennen. De oude moederree heft den kop en tuurt naar het klimplantengewirwar, want daar rit-aelt en kraakt het, en de beide jongen doen het haar na. Een haas duikt op, huppelt voorzichtig naar de lichte plaats, speurt, huppelt verder, krabt de sneeuw weg, knabbelt op halfverdord gras en laat zich door de zon beschijnen. Thans richt hij zich hoog op en kijkt naar de reeën, en dan aast hij verder. Weer richt hij zich op zijn achterpooten en speurt naar de klimplantstruiken. Daar duikt nog een haas op. die met den neus op den grond, haastig het spoor van den oersten volgt. Het is een rammelaar die steeds twee uur lang de hazin drijft. De hazin huppelt verder, tusschen de reeën door en het bosch van oude stammen in. De rammelaar blijft op haar spoor; haastig huppelt hij achter haar aan. In zijn liefdesroes wordt hij de reeën eerst gewaar als hij dezen van vlak bij is genaderd en de moeder van ergernis op den grond stampet. Onbekommerd draaft hij echter verder. Onder de klimplanten verschijnt een derde haas en deze houdt het spoor van den tweeden. Thans heeft de eerste rammelaar de hazin

voor zich. Wild draaft hij haar na, maar zij ontwijkt hem in een boog en stoot daarbij op den tweeden minnaar, die haar zoo heftig te lijf gaat, dat de wol van haar lichaam vliegt. Reeds is echter de eerste rammelaar bij hem en deze geeft hem slaag, dat de haren stuiven. Een heele tijd duurt dit wonderlijke tweegevecht, waarbij de reeën met gestrekte halzen toeschouwers zijn. Maar dan schiet het de beide kampvechters te binnen, dat zij niet zijn uitgetrokken om schrammen op te doen, maar op veel aangener motieven. Beiden draven heen en weer tot ze het spoor van de hazin weder in den neus hebben. En op tien pas achterelkaar marcheeren ze voort op het spoor, over de kale vlakte, door de struiken, terug naar de hooge dennen, in 't jonge beukenbosch, er weder uit en in 't veld. Daar richten ze zich op op hun achterpooten, want in het veld drijft een derde rammelaar hun geliefde. Vijf minuten later is een dankwartet in actie. Vooraan loopt de hazin, achter haar de drie rammelaars. Dan heeft zij de een aan haar lijf, dan dreigt haar de tweede te grijpen, en wanneer ze zich van deze heeft losgemaakt, dan moet ze zich tegen de derde verweren. Het helpt haar niet, dat ze in het bosch vlucht, ze wordt de drie niet kwijt en het is reeds lang mid-

dag, als de spitshond van den boer, die met zijn baas door het bosch trok, hen uit elkander jaagt en de arme hazin met kaalgekrabte bouten zich een leger zoeken kan.

Vier weken later verkeerde de hazin veel in de buurt van de vergeten en weder begroeide

stapel takkebosschen, die aan de eene zijde door een afvoersloot en aan de andere zijde door een geweldig hagedoornbosch beschut was. Het winterkoninkje, dat daarin zijn slaappleats had, sloeg in 't eerst telkens alarm wanneer de oude hazin daar rondkruiste, maar al spoedig gewende hij zich er aan. Maar als hij plotseling op zijn spinnenjacht daar vier kleine wollige dieren bewegen ziot, maakt hij plotseling een geweldig alarm, zoo hevig, dat een kraai die boven in een spar zit zijn hals uitstrekt en van tak tot tak springt tot dat hij zich boven het doornbosch bevindt. Ze draait den kop van links naar rechts, ze verrekt bijkans haar hals, maar ze ziet daaronder werkelijk niemandal en toch weet ze, dat wanneer de winterkoning ratelt er ergens iets niet in den haak is. Opeens ziet ze, dat een enkel dor blad zich beweegt en scherper tuurt ze naar beneden. En dan bemerkt ze een pikzwarte glanzende punt en ze herkent een jonghaasje. In een oogenblik bevindt ze zich er bij en hakt er op los. Jammerlijk gilt de kleine, zoo hel, dat haar moeder die een vijftig schreden verder bezig is aan een tak te knagen, als een pijl aangestoven komt zoodat de kraai zoo vlug niet kan ontwijken. Hageldicht vallen de slagen van de verbolgen hazin op de op den rug liggende kraai, tot het deze eindelijk gelukt erg geschonden en met leelijk geknakte vlerken los te komen.

De oude haas heeft veel vijanden, maar de jonge nog zoo veel te meer. Daar zijn vos en marter, en das en bunsing en wezel, havik en sporwer, bosch

uil en huizerd, ooievaar en kraai en ekster, daar zijn stroopende katten, en aan de pasgeboren

jonge haasjes wagen zich zelfs de egel en de mol; ja zelfs de zwarte aardslak is in staat de hulpelooze diertjes dood te knagen. Het allergevaarlijkste is echter het weder; een koude Februariregen of sneeuwstorm vernietigt honderden van hen in het veld.

De vier jonge haasjes in het bosch zitten echter warm en droog. Van de sloot tot aan het veld staat doornstruik aan doornstruik; daartusschen vlechten den en hulst hun twijgen en daartusschen weder staan zoo veel droge halmen en stengels en ligt zooveel dor hout, dat zelfs Reintje, die gluiperd, niets kan uitrichten. Zoo groeien de vier vroolijk op, en wanneer Maart in 't land is, wagen ze zich reeds alleen aan den kant van het veld, dat zoo warm in de zon ligt en ze azen op het groene graan. Maar wanneer slechts de schaduw van een vogel over het veld waart, leggen ze de lepels plat en stormen in de doornen. Maar ook op den bodem zijn de vijanden. De jonge haasjes spelen in de morgenzon en schuilen in het graan. Daar duikt een lang, dun, bruin en witgeklekt wezen uit de sloot op; het wordt stijf gelijk een stuk hout, kromt zich als een slang, drukt zich in de akkervoor, rent daarin voort, gluurt af en toe over het veld en thans, als het op gelijke hoogte met de haasjes is, sluipt het in het graan. Juist gaat het eene haasje hem voorbij, daar snelt het echter naar voren en hangt het haasje aan de keel. Het beestje waggelt

hoon en weer en schreit jammerlijk, maar z'n genootjes zitten reeds lang in de doornstruik en z'n moeder viert voor de tweede maal daar ginder in het veld bruiloft. Een andere hazin echter, die in haar leger lag in het bosch, hoort het kermen, komt aanstormen en trommelt op den hermelijn los. Het is ovenwel reeds te laat; de slagader is opengescheurd en na enkele stuiptrekkingen sterft het. De hazin huppelt weer weg en dadellik daarop komt de hermelijn reeds weer te voorschijn en sleurt dan zijn buit zijn hol binnen.

DE VELDHAAS,

naar het Duitsch van Hermann Löns.

III.

Drukker en vroolijker wordt het in het bosch. Allerlei grassen ontspruiten; lichtgroene knoppen verschijnen tusschen het bruine loof. De drie jonge haasjes zijn reeds flinke knapon geworden, die zich in acht weten te nemen en zich reeds diep in het veld wagen, maar slechts daar waar doornstruiken in de nabijheid dekking geven. Valt de schaduw van een kraai op den bodem, dan drukken de drie zich inoen, leggen de ooren neer en zien er dan uit als oude molshoopen of grijze steenen. Het is thans heerlijk in de wereld. Overal groeien lekkere kruiden, de klaver zet reeds bloesem, aan alle boschjes zwellen malsche knoppen en het graan wordt van dag tot dag hooger en dichter. Eendeels is dit goed, anderdeels niet, want de vos heeft nu ook meer dekking en ook ontwaart men den hond wat extra laat. Zoo geschiedt het zekeren avond, als

de zon achter het dorp verdwijnt dat de vos een der haasjes grijpt en het naar zijn hol draagt. En 's anderen daags zou het tweede het slachtoffer zijn geworden van een hond, zoo niet een loozingsbuis onder een dam het een schuilplaats had geboden. Een vol uur zat het daar in de buis en maakte toen dat het in het bosch kwam. Daar verschuilt het zich onder de struiken en slaapt den ganschen nacht. Den volgenden morgen heeft het zijn angst reeds weder vergeten en is alleen iets voorzichtiger geworden; daarom mijdt het het veld en huppelt naar de kale weide, waar echter ook malsche kruiden groeien en waar het zijn laatste zusje aantreft. Het is de laatste maal dat hij haar ziet. Ineengedoken in een oik aan den kant der weide zit een groote vogel met gele oogen en dwarse streepen over zijn borst. Bliksemsnel en geluidloos strijkt hij uit zijn dekking, strekt naar het vroolijk knabbelend haasje zijn gele klauwen uit, grijpt het en voert het mee in het woud.

Met z'n vieren waren ze; één is er nog over. Maar alleen blijft hij niet; overal treft hij speelgenootjes aan, en verkeert met hen in de schemering in de klaver en op de weide. Hij wacht, totdat het half donker is geworden en dan speurt hij net zoo lang aan den kant van het bosch, totdat de eerste oude haas het veld is ingetrokken en dan huppelt ook hij het veld in. Daar hij een rammelaar is, ziet hij alle gewoonten af van dezen. Hij begint niet eerder te knabbelen, voordat hij scherp heeft geluisterd of zich niet ergens een verdacht geluid doet hooren; en breekt er ook slechts een dorre

halm, dan richt hij zich op op zijn loopers en hoort — het klaverblad tusschen zijn tanden houdend — zoolang stijf en strak. totdat hij zich orvan heeft overtuigd, dat het alarm door een muis of kikvorsch is veroorzaakt. Hij heeft ook reeds geleerd, voor den vos of hond slechts dan te vreezen wanneer het noodig is. Is een sloot in de nabijheid of doornstruiken, dan laat hij hen tot op vijftig schreden naderen en brengt zich dan in veiligheid. En wanneer hij zich een leger maakt, dan zoekt hij steeds een plaats waaromheen veel dorrens en dorre stengels staan, die geen vijand doorlaten zonder hem met knik en knak te waarschuwen. Bovendien heeft hij ervaren, dat vier lepels meer hooren dan twee en zes driemaal zooveel, en dat daar, waar een oude rammelaar aast, veel beter voedsel en meer veiligheid is dan daar, waar geen andere haas te vinden is.

Van deze oude heeren kan men ongelooflijk veel leeren; bij hen vergeleken is het jonge goed nog dom en onervaren. Want deze laatste speuren niet eerst lang in het hout voor zij uitrukken en gaan dan azen dicht aan het bosch; de oude rammelaars echter nemen den tijd en trekken eerst naar den kant van het bosch wanneer hemel en aarde dicht bij elkaar zijn en dan speuren zij nog een heele tijd voor zij de boschgrep-

pel oversteken. Hebben zij dit gedaan, dan speuren ze wederom een tijdlang en dan beginnen ze niet daar ter plaatse te grazen, maar rukken diep het veld of de weide in, om een ruim uitzicht te hebben. Het valt hen ook niet in, het direct op een loopers te zetten, wanneer in de

verte een hond bast of een mensch nadert, maar ze wachten eerst of het wel noodig is. Bevinden zich menschen op een wagen of spreken zij luid of dragen ze iets op den rug, dan kan de haas gerust blijven zitten; of is de hond onder den wind, dan is het niet noodig, aan den haal te gaan, maar dan doet men beter „zich te drukken”. Jaagt er een hond, dan heeft het blinde wegloopen geheel geen reden, maar is het veel verstandiger veel haken te slaan, zoodat de hond geheel mal in zijn kop wordt en de jacht opgeeft; of men springt zoo lang over de slooten, tot hij het spoor verloren heeft. Er zijn vele honden in het dorp, die in 't geheel niet meer op hazen jagen, omdat ze zoovele malen door de oude rammelaars bij den neus genomen zijn.

Dit alles kan men van deze ouden leeren, en nog veel meer. Daar achter, voor het bosch, ligt een zandberg. Wanneer men nat van de dauw is geworden en men rent een dozijn malen door het mulle witte zand heen en weer, dan bespeurt men van de vochtigheid niets meer, want het fijne zand heeft het water opgezogen; schijnt daarop de zon, dan behoeft men zich nog slechts een weinig op te poetsen en men is schoon en droog. Bovendien kennen de rammelaars alle stille hoekjes in het bosch en de hoeken van het veld waar iets rijns groeit. Zij trekken 's nachts zelfs het dorp binnen wanneer het hen invalt en de wind goed staat en azen op de jonge koolplanten. Ze weten precies waar een gat in een hek is en kennen iedere doornstruik in het veld en elke draineerbuis in de dammen. Waar vele doornstruiken en

droge gewassen in het bosch staan, daar trekken ze zich op

klarlichten dag terug en grazen zij, want het bevat hen niet een leger te hebben op de vochtige plaatsen. Met voorliefde krabben ze zich op de zandheuvelds voor het bosch een legerplaats, trots daarnaast de weg loopt; want het zand neemt het geluid goed op, zoodat men het reeds van verre merkt, wanneer een mensch nadert. Bovendien is het daar steeds droog, want het regenwater trekt gemakkelijk weg en tusschen de heide groeien allerlei kruiden, waarvan men niet dik wordt, maar die beter bekomen als de vette klei. Ook verblijft daar geregeld de braamsluiper en deze waarschuwt voor alles wat gevaar kan brengen.

Daarom neemt de jonge haas steeds meer de gewoonten van den ouden rammelaar aan en ligt hij bij fraai weer op de heidehoogten. Zit hij in zijn leger tusschen de heidestruiken, dan verhoort hij zoo weinig mogelijk zijn ooren. Maar hij weet ieder geluid zoo nauwkeurig mogelijk op te nemen en weet direct of daar een egel rondscharrelt of dat een haas of ree aan komt huppelen. Geheel anders hoort het weder wanneer een muis over de dorre bladeren trippelt of wanneer een merel daarin rondspuurt en scharrelt of een mol onder het grasdek woelt; dit klinkt zeer gevaarlijk, maar de haas weet wat het beteekent en bekommert zich niet hierom. Maar wanneer Rointje zacht en voorzichtig nadersluispt, dan is de haas oen en al aandacht, zonder direct aan den haal te gaan; en moer dan eens is het gebeurd dat de vos hem tot op twintig pas was genaderd, zonder

dat het den haas inviel wog te rennen. Ook den buizerd kent hij goed en hij weet dat deze wel gevaarlijk is voor jonge haasjes, maar evenmin als ooievaar en kraai hem aandurft, nu hij tot een flinke driekwart is uitgegroeid. Hoe dikwijls gebeurt het niet, dat ergens een domme dorps hond zijn spoor nasuffelt, en luid blaffend op een plek in het rond rent, omdat het spoor daar opeens een einde neemt; en daarbij ligt de haas tien schreden verder onder den wind in zijn leger en laat den hond zoeken tot het dezen begint te vervelen en hij aftrekt. Slechts één hond in het dorp verstaat de kunst van spoorzoeken beter; deze houdt het spoor en waar dit ophoudt beschrijft hij boog op boog, totdat hij het weer heeft; en dan is het opstaan en rennen en er voor te zorgen dat men een beek of sloot aantreft en deze zoo vaak te nemen, dat de hond op een verkeerd spoor raakt. (Slot volgt.)

DE VELDHAAS,

naar het Duitsch van Hermann Löns.

IV.

De haas heeft zeer vele vijanden, maar zijn ergste vijand is de mensch. Hoe drukker en rumoeriger zich een mensch gedraagt, des te ongevaarlijker is hij; maar hoe stiller hij naderkomt zooveel te meer heeft de haas zich in acht te nemen. Tot zijn geluk heeft hij echter ook veel vrienden die hem voor den mensch waarschuwen. Wanneer het winterkoninkje tiert of de grijze lijster schettert, moet men de lepels stijf houden; en tevens wanneer de meerkol waarschuwt

of de merel gilt; ook het roodborstje, de bonte specht en de kraai melden den vijand. Zoolang de klapekster stil op den knoestigen oik zit, is de lucht schoon; zoodra hij echter waarschuwt, is er iets niet in orde. Omgekeerd is het met den vlasvink; zoolang zij zit te zingen in de jeneverbessenstruik is er niets te vreezen; vliegt zij echter kwetterend weg, dan beduidt dit acht te geven. Op de goudvink daarentegen kan men zich niet verlaten; die blijft zitten kweelen, als reeds een mensch in den naasten omtrek is; de ekster daarentegen waarschuwt veel te gauw en wie zich aan haar stoort, krijgt nooit rust. Zeer betrouwbaar zijn de reeën; zoolang deze rustig grazen, kan de haas dit ook doen; heffen zij echter den kop op, dan is het geraden zich op de achterpooten te verheffen en den omtrek te verkennen; en vluchten zij in het bosch, dan hoort men hen te volgen.

Dit alles heeft de driekwart gedurende den zomer geleerd; en het ging hem goed hoewel op een morgen de strooper hem bijna gesnapt had. Hij huppelde op zijn gewone wijze naar het bosch. Toen hij twintig schreden voor de grenssloot was, meende hij dat zich daar iets bewoog. Snel drukte hij zich tegen den grond en sloeg een haak, juist nog vroeg genoeg, zoodat de meeste hagel over hem heenfloot;

slechts één doorboorde hem den linkerlepel. Sindsdien rukt hij van het veld naar het bosch wanneer nog de donkerte van den nacht over de aarde ligt. Op een anderen keer lag hij rustig in zijn leger tusschen de heidestruiken, toen een mensch,

luid fluitend, het voetpad langs ging, gelijk dit elken dag geschiedde. Plotseling bemerkte de haas, dat de man een opvallende beweging maakt; snel springt hij uit zijn leger, zoodat de knuppel, die de man slingert, wel zijn nest, maar niet meer hem raakt. Na dien tijd krabt hij niet meer zijn leger dicht aan het voetpad, maar vorplaatst zich meer op den heuvel. Een week later had hij den dag in het bosch verslapen, omdat in het veld een stormwind huilde; en eerst toen het reeds schomerde, trok hij naar het veld. Toen hij dicht de grenssloot was gaderd, speurde hij een heele tijd en overtuigde zich dat daar buiten de atmosfeer zuiver was; toen sprong hij over het water. In hetzelfde oogenblik merkte hij dat zich links van zijn pad iets bewoog en onmiddellijk schoot hij het bosch weer in. Direct daarop huppelde een hazin hem voorbij en zoodra was ze niet in het veld of daar bliksemde en donderde het en daarop zag hij een mensch zich verwijderen. In den nacht, toen hij daar wederom voorbijkwam zag hij dat aan den kant van de sloot een van zijns gelijken den dood had gevonden. Hij meed het pad in de klaver en trok daar in het veld waar de haver dicht aan het struikgewas van de sloot gronsde; en toen sloop hij door de haver en stak daaruit zijn kop om te grazen van de klaver.

Zoolang het graan op het veld staat, heeft de haas het goed, zoo vindt hij. Zelfs al heett het ook nog zoo zwaar gedauwd, de gangen door de reeën gemaakt, blijven open, en zoo kan de haas zonder zich bloot te geven,

11
dlep in het veld en weder terug in het bosch trekken. Het is thans zoo stil in het veld, dat hij dagenlang het bosch vergeet en in het veld verblijft. Maar dan nadert de dag dat hij een schrik krijgt van het veld. Luide stemmen hoort hij woerklinken, irriterende toonen trillen door de lucht; een eigenaardig ruischen wordt gehoord. Onze haas maakt dat hij weg komt. Als hij 's nachts over het veld huppelt en zijn gewonen weg wil inslaan bemerkt hij dat de hooie gorsteakker is verdwenen. Veertien dagen later ligt de rogge tegen den grond en van 's morgens vroeg tot 's avonds laat is er alom in het veld van menschen en paarden, machines en honden; zoodat de haas zich noch daar, noch op de heuveld meer thuis voelt, hoewel de aardappelen en rapen hem nog dekking genoeg bieden. Eens nog blijft hij een dag in het veld, maar de jagers die patrizen en eenden zoeken, maken het hem onmogelijk. Daarom blijft hij alleen nog zijn bosch en zijn weiden trouw en komt nog slechts om middernacht op den akker. Maar ook in het bosch is het niet meer zoo schoon als vroeger; het voedsel wordt dag en dag minder malsch en het blad wordt meer en meer geel en bruin. De dag komt, dat het hem ook in het bosch niet meer bevalt; de bladeren beginnen te vullen; dagelijksch dansen knisterende bladeren naar den grond, waar de wind ze opneemt en uittoen jaagt, zoodat het ruischen en knottort. Het gansche woud is vervuld van gedruisch en de haas wordt hierdoor zoo onrustig, dat hij in het veld vlucht. Daar echter is het zeer rumoerig, want de boeren rooien de aardappels

en overal dwalen honden die de hazensporen besnuffelen.

Op zekeren dag drijft een jachthond Lampe zoo diep in het bosch, dat hij van angst aan de andere zijde het bosch weer verlaat en in de heide toerechtkomt. Hier bevalt het hem; rondom is het kalm en stil; dichte sparreboschjes staan aan groene veldjes die tusschen de hooge heide liggen. Een keten van zandbergen, zoozeer bij de hazen geliefd strekt zich over een groote lengte uit; aan haar zijden bieden dichte braamstruiken veilige schuilplaatsen. En daar achter de heuvelds beginnen de verrebrede veenen, vol met dammen en slooten, een uitgezocht terrein voor een haas die het verstaat, het water te gebruiken om een hond van zijn spoor te brengen. Binnen drie dagen heeft de haas zich hier ingeburgerd; hij kent reeds de hoofdwegen en voornaamste slooten; hij weet reeds dat voor de derde hoideheuvel serradella groeit en daarachter spurrie staat; dat aan de dammen braamstruiken en frambozenstruiken in menigte groeien; dat achter het moeras een boerderij staat, waar een hond is die echter nooit den hof verlaat; dat de korhoenders met hun vleugelslagen en de klapekster met zijn trillers aankondigen wanneer de vos in de buurt rondsluip, en dat hij verder niet de eenigste haas is die hier leeft. Want reeds den eersten dag vindt hij versche sporen en meer dan een leger. En als het avond wordt komen van alle zijden hazen op de serradella aangerukt, meest rammelaars, oude knapen, die reeds met alie honden gejaagd waren. In de schemering grazen ze voor het moeras, maar

's nachts trekken ze in het bosch en vandaar naar het veld; maar voor het in het oosten begint te lichten, maken ze alle dat ze weer in de venen komen.

De driekwart leert van hen alle listen en hij vaart hier wel bij; want wanneer op den akker en in de weiden de jagers met hun honden de hazen nazitten en de schoten aan een stuk knallen, dan nog blijft het stil in het moeras en ongestoord kan Lampe hier zijn dag doorbrengen. Wel komt als de eerste sneeuw is gevallen, de jachtwachter op de gedachte de venen en de boschjes af te drijven, maar het loont de moeite niet. De vele baggergaten en waterlossingen verhinderen een gesloten drijfjacht, zoodat de meeste hazen kunnen ontkomen, zonder dat hen zelfs een schot wordt nagezonden, en uit de dichte denneboschjes zijn de dieren zelfs met geweld niet te drijven. Zoo hebben dan de moeras hazen den heelen winter rust;

zelfs bij hooge sneeuwval biedt hen de hooge heide en allerlei weekhout genoeg en beter voedsel als de akker, waar de veldhazen aan bevroren kool omkomen. Ook de moerashazen rukken iederen nacht naar het veld, maar zij vertrouwen zich niet bij het dorp; want ze zijn de aanwezigheid van menschen zoo weinig gewoon, dat zij terugdeinzen voor elk versch menschen spoor.

Wanneer Januari naar het eind loopt is er nog iets anders dat de veenhazen naar het veld drijft. Bijna alle hazen, die er verkeerem zijn rammelaars en eind Januari ontwaakt in hen de liede weder, die eerst in den herfst weer uitdooft. En dit is noodig; want wierp niet de hazin drie- of viermaal een nest jongen, maar slechts eenmaal, geen haas leefde meer op de wereld. En wel omdat zijn vijanden zoo vele zijn, wijl zijn wildbreed zoo fijn is.

DE KOEKOEK.

Naar het Duitsch van Else Soffel.

Kort na middernacht begon hij: koekoek, koekoek, koekoek. Een zacht „cha, cha” ging voort en een heesch geschater kwam na; soms ook bleef dit weg. Slechts in de stilte van den nacht was dit te hooren; het klonk als het boomardige lachen van een ouden zondaar. De oude Jacob hoort het op zijn harde bed in het boschhut en het is hem, alsof hij atehzelf hoort lachen.

Wat moet men ook aanvangen 's nachts, als de slaap niet in de oude oogen wil komen en oude droomen en gedachten in het hoofd komen spoken, steeds maar weer opnieuw. De oude telt de koekoeksroepen en begint te denken dat zijn borsens niet goed meer werken, want als hij de eerste honderd vol heeft, is de boondoener nog niet klaar met roepen, hoe ongelooflijk het ook achtjot.

Hoe vaak de koekoek nog zijn roep doet klinken, dat zal de oude nimmer weten; want hij is zijn getal kwijt geraakt en als hij tracht zich te bezinnen, klinkt weder scherp het schaterlachen. En het is Jacob, alsof hij naast zich de stem hoort van een hekkende uit vroeger dagen en door het donkere vertrek klinkt zijn vraag op: zijt gij het Hannes? Want 's nachts komen oude geschiedonissen spoken.

Maar al blijft het in de kamer; en van steeds grooter afstand achtjnt de koekoeksroep te komen want de oude slaapt in. Door het venster komt de boschwind scherp en frisch; het gaat tegen den morgen. Het bleeke licht, dat Jacob uit den slaap hield, is verdwenen, en ook de toovervogel

is verdwenen. Nog een uur, en buiten blinkt het van de dauw; de aarde wasemt uit; de zonnestralen strijken over de kruinen der eiken voor het woud. En de vogels musiceeren, als wil de een den ander overtreffen.

In de zonnige kroon van den eik strijkt een vogel neer. Hij klemt zich aan een dunnen tak, maar valt bijna voorover; met

vleugels en staart moet hij zich in evenwicht houden. Daar beneden gaat met stijve beenen de oude Jacob in de richting van den eik, hij wil naar het bosch. Veel bewondering ziet hij daar den roofvogel glanzen in het zonnelicht. Opeens buigt de „sperwer” zijn kop, slaat zijn staart naar boven, terwijl hij zijn vleugels sproidt; en luid klinkt zijn stem: „koekoek, koekoekoek”. De oude is een en al verbazing. Zestig jaren oud is hij geworden en nooit heeft hij geweten, dat zóó de koekoek er uitziet. Hij blijft staan en begint te tellen. Opeens blikk hij naar boven: de boom is ledig, geen twijgje roert zich meer. Maar diep over het bosch, in de verte klinkt nog het roepen: koekoek, koekoekoek; en een tweede, meer roodgekleurde vogel vliegt langs Jacob heen en spoedt zich in de richting van den lokkenden roep.

De oude denkt nog over het geval na, als de bruine vogel reeds lang in het woud is, in het frissche woud, waar het mosgourt en van de boomen dauwtranen druppelen, en het licht nog slechts spaarzaam door de zware kruinen schameit.

Met een zacht „ki, ki” verdween de tweede vogel, alsof ze iemand wilde toppen. Maar de gofopte is de koekoek; want om haar heeft hij den halven nacht

en geheelen morgen geroepen en gelokt en zich bijna heesch geschreeuwd.

„Koekoek, koekoekoek”, roept hij steeds door, maar het klinkt heescher en het wijfje lacht: kri, kri. Want met zulk roepen trekt hij haar niet aan. Koekoek, koekoek! Steeds weder. Thans woedend en heesch, maar hij kon niet beter; en weder wordt hij uitgelachen, ki, ki, ki, ki, ze zwenkt om de boomen, strijkt door de donkere dennentakken, danst door de ruimte. Ki, ki, ki, ki, ki. De blauwgrijze met de vuurroode oogen wordt heelemaal dol. Hij roept van den boom, terwijl hij zijn staart uitspreidt en buigingen maakt, hij roept haar na in de vlucht; hij roept met twee-, met drie lettergrepen.

Door het gansche woud gaat het, dwarrelend om de boomen, schuilend in de struiken.

Grasmussen, roodborstjes, ja alles wat in het hooge woud huist, is gestoord en ze snauwen hem af, als de grijze vogel zich nogmaals op een tak neerzet om te roepen. Want ze haten hem allen, zooals ze den kleinen steenuil haten, den rondkoppigen vredeverstoorder, die door zijn verschijning het geheele bosch in oproer brengt.

(Wordt vervolgd.)

DE KOEKOEK.

Naar het Duitsch van Else Soffel.

II.

Men vertrouwt den koekoek niet en nog minder zijn roodbruin wijfje, dat men in de morgenschemering zoo vaak bij vreemde nestjes heeft bespied. De kleine vogels hebben thans het woord; alles schimpt op hem:

de meezen, die toch gaarne luidruchtig zijn, het roodborstje, en zelfs de zachtaardige grasmusch.

De koekoek laat zich van zijn tak vallen, vliegt langs de dikke heuk, van welke de wielewaal hem naroept, en verdwijnt in de vrije lucht. Naar buiten volgen hem de kleineren niet.

Boven den bruinen akker jubelt de leeuwerik; muizen rennen van den woudekant naar het veld. Verder is alles stil.

De koekoek valt weer neder in zijn eikenkroon; het is zijn lievelingsplaats, die hij geregeld weer opzoekt. Koekoek, koekoekoek lokt hij wederom.

Maar zijn lok verdwijnt in de blauwe lucht: het wijfje laat zich niet weer zien. — De middag komt; het voorjaarsalarm in het bosch is voor een uur ingeslapen. De boomen slapen, de vogels slapen, zelfs het middagwindje slaapt.

Slechts het „koekoek, koekoek” klinkt uit het woud.

* * * *

Dit gebeurde den 12 April; het was een vroeg voorjaar en men hoorde den koekoek spoedig overal. Maar zien deed men hem niet; steeds klonk zijn roep uit de verte. Hij plaagt de menschen en hij lokt ze; slechts weinigen hebben hem gezien en zij die hem zagen, kenden hem niet.

Zoo blijft hij de toovervogel, die zich onvindbaar kan maken en die zich in den herfst in een sperwer verandert, dien ieder noemt en niemand kent. De voorjaarsbode en bruiloft-aankondiger, de bedrieger en bedrogene, de geheimzinnige, die de weidehop tot knecht en alle kleine vogels tot gediensdige geesten heeft.

Zijn naam heeft hij zichzelf ge-

gegeven. „Koekoek” roept hij en overal noemt men hem koekoek of althans ten naastenbij. De Japanees noemt het „kakko”, de Turtaal begroet hem met „koekoek”, wanneer hij in den Kaukasus in zijn hooggelegen woonplaats den zomer aankondigt. Met zachten klank noemt hem de Rus „koekoeshka” en de Inwoner van Dalmatië wijst naar de wigglinstorende bergen, van waar uit de geurende velden van bloeiende brom zijn roep weerklinkt: koekoek vica.

De kinderen zingen liedjes van hem, de jonge meisjes tellen hoeveel jaren zij nog alleen zullen zijn en de ouden hoeveel jaren zij nog zullen leven.

Op den buittigen braakakker voor het woud, waar de oik staat, heeft hij zijn roode wijfje gevonden, nadat ze zoolang hem had gefopt. In den vroegen morgen werd de bruiloft gevierd. Dauwdruppels glnsterden aan alle struiken en de winterkoning was stil en ijverig bezig naar spinnen te zoeken, die overal in de vochtige webben hingen. De twee koekoeken bedrieven zijn stemming; hij begon luid te schetteren en te knorpen, want hij kon hen niet mistand.

Maar zij bekommerden zich hier niet om. Met „koekoek” en „kiki” had het huwelijk voortgang; er werd veel alarm gemaakt voor en na en dan vlogen zij samen weg. Het mannetje bleef in den ombrek; maar zijn roode wijfje strekte haar tochten verder uit en met haar zachte „ki ki” lokte zij nog menigen anderen koekoek.

Het winterkoninkje zocht ondermaatschen in doornen en struiken maar een geschikt nestplaatsje,

en vond allerlei voedsel tusschen de gevallen bladeren en waar hij zich ook bevond, overal schetterde hij zijn liedje en hij dacht er geheel niet aan, dat het een mooi jaar voor hem zou kunnen worden. Hedenmorgen heeft hij onder een ouden boomwortel een pracht kinderwiege ontdekt en dit maakt hem vroolijk; hij zet zich op een twijg en zingt een strophe; voor spel- en slaap-

nest vindt hij nog wel een muizenhol.

Daar in de struiken ritselt het; behoedzaam komt het koekoekswijfje door het onderhout.

Wat ze hier heeft te zoeken?
(Wordt vervolgd.)

DE KOEKOEK.

Naar het Duitsch van Else Soffel.

III.

Het winterkoninkje knerpt vol orgenis: zorr, zorr; — het koekoekswijfje doet geheimzinnig en verdwijnt weer. Ze komt heden ook niet terug, maar morgen wel en overmorgen tevens; steeds in den morgen en altijd scharrelt ze op den bodem of in het lage struikgewas, alsof ze iets zoekt.

Ze boderft telkens het goede humeur van het paartje winterkoninkjes; maar spoedig vergeten ze dit intermezzo weer en zingen hun hooge schelle liedje en bouwen ijverig aan hun nest. Wie kan ook zijn hoofd vol hebben van zwarighedon, als het in het mos en loof wemelt van larven en poppen, waar men aan elke zijde van een blad een rupsje vindt en de zon schijnt den heelen lieven langen dag.

Het was wederom in den morgen, als „klein Jantje” het roode

koekoekswijfje nogmaals bij zijn nest vond. Schielijk stootte ze weg, verdween in de struiken. Maar wat ligt daar op den grond voor den nestingang? In wilde woede pikt het winterkoninkje op het vreemde voorwerp los, vol ergernis, en tevens met het geval verlegen. De schaal is echter ruw en hard: het kleine vogeltje kan niets uitrichten. Nog een oogenblik blijft hij er voor zitten kijken; radeloos. Dan trekt hij zich stil terug in de struiken.

Toen zijn wijfje later weer bij het nest kwam, was er niets meer te zien. Maar in het nest zelf lag — een ei?? Onthutst en verlegen beziet het kleine moeder-tje vanaf den rand van het nest het groote ei — en vreemd is het haar daarbij te moede.

Maar het ligt eenmaal in het nest, en ze gaat er op zitten en legt met een dag een tweede eitje er naast en gaat hiermee door iederen dag, tot het nest overvol is en er geen plaatsje meer over is.

Het koekoekswijfje bleef nu van deze plaats weg, ze zocht aan den anderen kant van het bosch of hier zich ook geen nesten van winterkoninkjes bevonden. Op deze had ze het in de eerste plaats begrepen — het zat nu eenmaal in het bloed; was het de herinnering aan eigen kleine bruine pleegouders? Toen ze er geene meer vond, maakte ze het roodborstje bang, welks koolzwarte oogen angstig flikkerden, zoo vaak het den rooden vogel zag.

Geen der vogels is graag op de koekoekseieren.

Het roodborstje was verstandig. Het vertrouwde de zaak niet, het vertrouwde het groote ei niet, dat naast het zijne in het nestje

lag. Met scheef kopje zat het nog lang bij het raadsel te peinzen; en achtordocht, nieuwsgierigheid en toorn spraken uit de verstandige oogen. Maar eindelijk had het het verband begrepen en het liet zijn geheele broedsel in den steek en bouwde een nieuw nest, onder een bemosten wortelstok midden in het woud, waar niemand kwam.

De roode koekoeksvrouw trok intusschen door het woud, achter de liefde aan van de eene plaats naar de andere; ze lokte met haar lach ki ki de mannetjes, die om haar vochten. En 's morgens vloog ze met onhoorbaren vleugelslag van struik tot struik en zocht naar nesten voor de nog niet gelegde eieren.

Gemakkelijk was dat niet, deze onder te brengen; het waren er zeventien, ja misschien twintig eieren, die ze legde tot Juli. En veel jonge koekoeken zijn er nooit groot geworden. Eén ei ontving de grasmussen; maar toen deze zagen wat ze hadden uitgebroed, een vreemd wangedrocht, dat de heele nestkuil vulde en met zijn rug de eigen kinderen naar buiten drong, waardoor deze dood op den grond kwamen te liggen, iederen dag een; — toen lieten ze den veelvraat schreeuwen en verdwenen.

Eén ei brak, toen de koekoek door een zanglijster opgejaagd, haastig wegvloog met het pas gelegde ei in den snavel. De kwikstaart ontving er ook een; en deze trok geduldig en vol verwondering het ondergeschoven

kind op. Ja, ze bleef langer dan anders weg van het Zuidland, omdat tot in den herfst de groote schreeuwer voor voedsel zijn muil opensperde en kermde: zierr, zierr, zierk, zierk. Zoo

volgde ze hem, als een domme moeder haar ontaarden bengel, en ze voedde hem. De boschwachter vond er eene, die het heele bosch alarmeerde. Hij vond hem zitten op een jonge spar, en een roodborstje droeg hem voedsel aan; hetzelfde roodborstje, dat indertijd zijn nest had verlaten bij het zien van het vreemde ei. Het was echter een verlaten jonge vogel; het roodborstje had hem eerst nieuwsgierig bekeken, toen het hem vond bij het voedsel zoeken in den mosbodem en daarop den ongelukkigigen vreemdeling een weeke groene rups in zijn bek gestopt en toen een regenworm.

(Wordt vervolgd.)

DE KOEKOEK. Naar het Duitsch van Else Soffel.

IV.

Erst bij toeval, en verder door zijn medelijds hartje in de meening dat de zwerver gevoerd moest worden. Zoo vond de boschwachter hen; het roodborstje bracht hem juist weer voedsel en een zwart meesje sprong rusteloos en radeloos boven den schreeuwer in den naaldtwijgen heen en weer, met angstig-vragend „riet, riet, riet”.

Maar dit waren ze niet allen, want vele waren de eieren die de roode koekoek-moeder had te verstoppen.

Toen ze met haar laatste ei geen raad meer wist, waar het te brengen, bracht ze het een spreuwer in het nest. Het moest echter onderweg blijven liggen, want de spreuwer kwam kijken en verdreef den zwerver. Later zag hij het ei liggen, kwam nader en inspecteerde het. Dit belee-kent: hij zette den snavel er op en opende die dan zoo ver mogelijk.

Toen dat geen resultaat had, rolde hij het voor zich uit en stapte er bedachtzaam en sluw achteraan.

Zoo zijn uit de vele eieren slechts drie volwassen jongen gegrosid; want ook de roofvogels grepen er twee of drie, die zich door hun geschreeuw verrieden. De overgeblevenen geleken weinig op elkander. Eén had een donker, de anderen hadden een licht vederpakje.

Ze trokken spoedig weg en ruiden hier niet in het land. „Woerg-kok'schreeuwden ze voor, zij vertrokken, maar met een helder „koekoek, koekoekoek” keerden ze terug, in een aschgrauw vederkleed met sperwersborst en vuurroode oogranden. En met hen kwamen weer de jonge roode en oude grijze wijfjes.

Er ligt een oud dennenwoud op de hoogvlakte; hier en daar tusschen de donkere dennen staan enkele reuzeneiken. Merkwaardig voor onzen tijd is dit woud en niet te vergelijken met de jonge aangeplante bosschen, die verder de vlakte bedekken. Het is een

trotsch erfstuk uit vervlogen eeuwen, aan welks vernietiging zich niemand zal wagen dan het noodlot zelf. Als oud familie-bezit bleef het bestaan zooals het voor honderden jaren bestond.

Daar eensklaps is echter het noodlot zelf gekomen. Terwijl de majesteit en trots der boomen vermetelheid scheen.

Het was geen storm of onweder, dat de hoogste toppen knakte. Het zou niet zijn de vernietiging van een enkeling; het zou zijn de verwoesting van het gansche woud.

Het was een zoel avondwindje, dat de vlucht van een vlinder

in zijne richting dreef. Maar wat zou een vlindertje in het leven van een trotsch oerwoud betekenen? Het was slechts een kleine vlinder die zich op den reuzenstam van een eeuwenoude eik neerzette. Maar het was tevens het noodlot zelf dat het woud binnentrok, stil en onopgemerkt. De vlinder bleef niet alleen; zij had duizend zusters, wit als zij of donker gestreept; deze lokte zij aan. En zoo dicht gingen zij met hun weeken, zachten vleugelslag het woud bevolken, dat het in de schemering leek, alsof sneeuw langs de stammen viel.

Op den dag zaten de vlinders traag tegen de stammen; slechts een enkele maal werden ze opgeschrikt door een vogel en dan kropen ze tusschen de grauwe groeven van de ruwe bast. In den nacht alleen vlogen ze rond. En toen de herfst kwam, lagen ze alle dood en uitgeleefd op den grond.

Niet in één zomer was het oude woud te vellen, dat van niets wist en zich niet weerde.

Maar in de scheuren en spleten van hun bast hadden reeds de woudreuzen hun ongeluk ontvangen; aan hun eigen lijf droegen zij de kiem van hun ondergang.

Toon de heete zomerdagen weder terug waren gekomen, klonk er een wondorlijke muziek door het woud, een zacht ruischen en kletteren. In de donkere koppen der dennen, in de machtige eikenkronen was reeds de vernietiging gevaren; verscheurd, afzichtelijk, beroofd van hun naalden en bladeren spreidden de boomen nog alleen hun naakte takken ten hemel. De heete en broeiende middagzon scheen nu ongehinderd door de bladerlooze

kronen; een afschuwelijk tapijt van kleine, groenzwarte kruimels afval bedekte den bodem op een ondergrond van vele vlinder-vleugelen. (Slot volgt.)

DE KOEKOEK.

Naar het Duitsch van Else Soffel.

V.

Verstomd was het zachte fluiten van den merel: het lichtende lied van den zanglijster — slechts hoorde men de spookachtige muziek langs de stammen van het neerdruipende drek van millioenen onzichtbare schepselen, die 's nachts in groote massa's langs de reuzenlijven der boomen naar de toppen kropen en daar de naalden en bladeren vernietigden. Maar hiermee werd den boomen het licht en de zon en de adem ontnomen. En daardoor zou het woud sterven.

Wie heeft dit alles aan de koekoeken verteld?

Eén vogel strijkt neer in het woud; nog één. En spoedig zijn er reeds vele. Rusteloos speuren hun vuurroode oogen; hun zwakke gele pooten omklemmen onzeker den bast der stammen. Maar zij grijpen diep in de donkere schuilhoeken der schors en trekken uit hun schuilplaatsen wat de boomen leven en adem benam; de vraatzuchtige harige rupsen. In enkele minuten zijn honderden verdelgd.

Den boom dooden ze; deze vogel leeft van hen; niets fijners kent hij om zijn maag te vullen. En zelden vindt hij ze in zoo groote menigte. Veel mede-eters heeft de koekoek niet; de andere vogels versmaden den harigen veelvraat, zooals hij weder andere rupsen versmaadt. Thans kan hij eten zooveel hij wil.

Het woud vindt in hem zijn wroker, die het echter niet meer zal kunnen redden.

De zomer vliedt. Tegen den avond zijn de vogels verdwenen. Het woud is weder alleen. De duisternis zal invallen en zijn storvensbeeld met een sluier bedekken. In een afgelegen hoek, waar naast de zware dennen dicht onderhout en eenige jonge stammen in de hoogte schieten, heeft een tortelduiven-paar zijn nest. Vandaar klinkt in de avondstille een eenzame koekoeksroep doffen woemoedsvollen toon, alsof de vogel zich heeft verplaatst in de steer van het stovende woud. Het klinkt in het spookwoud als een afscheidsklacht: zomer, adé!

En de kleine grijze tortelduiven, de zachte kalme kameraden van den koekoek kirren hun vleiend, berustend toerr toerr door den woemoedigen roep van hun vriend, die hen morgen zal voortgaan op den trek naar verre lunden.

DE KOEKOEK,

een der der interessantste vogels komt ook in onze streken geregeld voor, zij het dan ook in niet grooten getale. Hij is van de volgende grootte: lengte 32 c.M., vlucht 60 c.M.

Bijzonder merkwaardig is hij als broedvogel of liever als niet-broedvogel, want hij is de eenigste onzer vogels die niet zelf zijn eieren uitbroedt.

Het is zeer moeilijk den koekoek in zijn gewoonten na te gaan, waardoor het lang heeft geduurd voor men met zekerheid zijn levenswijze kon vaststellen. In het in de vogelwereld regelmatige en eijfijwige oeffening van de wuening althans voor een jaar,

het koekoekswijfje bemoeit zich met meerdere mannetjes.

Het wijfje zoekt in den vroegen morgen haar eieren te plaats in het nest van een vogelsoort door welke zij zelf is grootgebracht. Kan het zulke niet vinden dan neemt zij ook met andere nesten genoegen, maar heeft voorkeur aan de nesten van kleine insecteneters. Daardoor komt het dat door vererving van gewoonten men in bepaalde streken koekoekseieren meest in de nesten van dezelfde vogelsoort zijn te vinden. Tot dusver zijn volgens Floericke in de nesten van 143 Europeesche vogelsoorten koekoekseieren gevonden. In open nesten neemt het wijfje plaats om het ei te leggen; in voor haar lichaam ontoegankelijke nesten draagt ze het ei met den snavel. Verder bekommert zij zich noch om de eieren, noch om de jongen. In den regel nemen de stiefouders het ei genadig aan en gaan het bebroeden.

Na 10-11 dagen verschijnt het jong, 2 of 3 dagen eerder dan de jongen uit andere eieren, waardoor het lichamelijk direct in het voordeel is tegenover zijn stiefbroertjes en zusjes. Het weet dan ook spoedig de andere jongen of nog restende eieren uit het nest te werken. De pleegouders hebben echter aan hem figuurlijk de handen vol, om genoeg voedsel aan te brengen. Ook na het uitvliegen wordt de jonge koekoek nog eenige dagen door zijn pleegouders gevoederd.

Hoewel de koekoek ook een

L. (vrij) en 2 goede WIPKARRE
D. v. d. Woude, Haulerwijk bove
S-
er
e-
er
Te koop: een gebruikte Jaf
KERMOLEN en 300 bos prin
DEKSTROO, bij H. Kronm

De vriend des menschen.

Naar het Duitsch van
Egon Vrijheer v. Kapherr.

Over de groote watervlakte lag een witte mist. Het licht was achter de bergen verdwenen; grijze schemering daalde over woud en meer.

Uit het donker van het woud komt een lango, smalle schaduw — ze glijdt over het matviolette water en doot de golven glinsteren als mat zilver. Ha-fluide stemmen doen zich hooren; zacht klinkt een regelmatige slag van een voorwerp in het water.

Een smalle, slanke kano is het, die over het meer glijdt; twee mannen hurken hierin, mannen gekleed in dierenhuid en onderkleeding van grof linnen. Om de armen dragen zij dikke, bruinrood glanzonde spangen; kettingen van tanden van beren en wilde zwijnen slingeren om den bruinen hals; het bruine haar zit in wrongen op het achterhoofd; hun voeten steken in schoenen van gevlochten bast. In de boot ligt, naast huid en kop, lende en bout van een buitgemaakt reuzenhert, naast steenen bijl, beenen spiets en boog, een harig dier. Het heeft zich ineengerold en rust op de bloederige huid van het wild en slaapt.

De pagaai slaat het water, de zilveren golfjes aan den boeg ruischen zacht; de mannen spreken halffluid met elkander. Ze zijn vroolijk, het water van hun woonplaats weer te hebben bereikt; gelukkig, met rijken buit te kunnen wederkeeren, zonder verliezen te hebben geleden. Reeds lang was het voedsel in hun dorp zeer schaarsch, slechts weinig voorraad van koren, van eikels,

van beukenootjes had men nog van het vorige jaar. En thans hadden de boomen slecht gezet en de rood herten vernielden het koren. Drie dezer dieren had Bigger na veel moeite in het koren geveld, met zijn eiken knots; één had Gauer neergelegd met een welgomikte speerworp. Maar steeds waren de herten teruggekomen; in kudden van wel zeventig stuks hadden ze zich volgegeten aan het koren

en het vertrappt. Hier hielpen noch de waakzaamheid van Wafr de hond, noch het vuur, noch geschreeuw van vrouwen en kinderen. Slechts karige oogst zou het geven van den akker, trots den vetten grond waarop het koren groeide.

Ook groote overzwijnen hadden a d. rand van den akker gewoeld, zelfs de beer had er een bezoek gebracht. Die had zich niet om het koren bekommerd, maar was er recht door gemarcheerd en had de ha'men geknakt. En — hij had twee runderen verscheurd, fraaie jonge zwart-grijze runderen, die Bigger als kalfjes diep in het woud had gevangen en had getemd, om de kleine kudde te versterken, die de rijkdom van de nederzetting was. Ach, steeds moeilijker werden de tijden. De handelaars die uit het Zuiden kwamen, alle jaren éénmaal, die lui van vreemden stam, zwart harigen, gaven noch wapens, noch spangen zonder tegenwaarde. En dierenhuiden waren slechts met groot gevaar en moeite te krijgen: vellen van eland en hert, van wisent en oeros, van beer en reuzenhert, peizen van bever en otter. Het meer leverde wel rijkelijk visch, die men vanuit de boot stak met de been speer met weerhalen, of ving in fuiken

van bast en twijgen. Maar wanneer de zomer ten einde liep, wanhoor het ijs de watervlakte dakte, dan kwam de zware tijd, de tijd, dat men al te gaarne een weinig koren en eikels in voorraad had, gedroogd wildbruid en gedroogde visch.

Deze gedachten spoelden Bigger en Gauer, de geharde mannen, door het hoofd, toen zij met hond en buit over het meer pagaiden. Bij over nood en zorgen spraken zij met elkaar, terwijl de jachtmoede hond in zijn sliep blatte.

Blindelyk zijn zij aangekomen, verbaasd begroot door vrouwen en kinderen. Een oude man atrompelt nader; een paar jonge menschen komen in een andere kano aangeroeid, na karige vischvangst. De rethutjes worden aan de palen gebonden; de buit wordt geborgen; de mannen stijgen langs ladders naar boven, naar de balkonhoog, waarop de met stof gedekte blokhutten staan. Dan echter warmen zich de paal dorpbewoners aan het vuur en vertalen en lichen; — want zij zijn weer voltallig te zamen en welgeborgen. Een breede waterstroom scheidt hun paaldorp van dat oever, van vijanden en verhoerrende dieren.

In het woud daar ginde, waar de berg in den laatste schemer van den verdwijnenden dag glimmert, lullen hongorige wolven en roept de uit.

Daar rilt Wafr, de hond, uit zijn sliep op. Hij hoort het wolfgesluit, de stem der Natuur, den roep zijner voorouders. Herinneringen komen op; een halfbewust gevoel van aardschorsheid, van bloedverwantchap. Het is zijn eigen bloed, dat daar buiten roept en glissend blatt...

En nu richt hij zich op en

21
stoot een langgerekt huilen uit — een klacht van ingehouden verlangens. Van alle zijden over het meer klinkt het antwoord.

„Hoort gij hoe zij daarginder huilen?” Gauer en Bigger trachten in de duisternis te zien, in volle zorg.

„De wolven, de verschrikkelijke wolven”.

„Hoe-oe-oe-oeuuu!” Langgerekt klinkt de klaagzang van over het water — „Hau-oe-oe” — antwoorden de honden; ze zetten hun stekelijke grijze haar op en spitsen de ooren.

„Toen Alvader den wolf schiep”, zoo sprak Haubo, de grijsaard, „schiep hij twee paren. Tot het eene paar sprak hij: Vermenigvuldigt u en helpt den mensch, dien ik zal scheppen, bewaak hem en zijn have, want hij is zwak en de groote dieren van het woud zijn machtig en dorsten naar zijn bloed. De menschen zullen zwakke oogen en ooren en stompe neuzen hebben. Daarom geef ik hen u als wachters en helpers, als vrienden.” En tot het andere paar sprak hij: „Weest vruchtbaar en vermeerdert uw stam. Ik schiep u tot vijanden van elk gedierte, bijzonder echter tot plaag van den mensch, dien ik zal scheppen. En or zal ook vijandschap zijn tusschen u en de vrienden des menschen, uw broeders.”

„Hoe-oe-oeuuu”, dreigde de stem van de hongerige wolven uit het woud. En Wafr, de vriend van den jager, spitste de ooren. Dan echter legde hij zijn ooren terug en hief de spitse snuit naar boven en huilde zijn antwoord, toornig en angstig tegelijk: „Hau, hau, oo, hau, oeuuu.”

* * *

Het Noorden van Siberië is dood in den wintertijd. Alleen de raaf houdt het er dan uit en het witte sneeuwhoen, en — de mensch met zijn helpers en vrienden in lief en leed: hond en paard.

Lange rijen sleeën knarsen op de gladde baan. Ze brengen meel en thee, brandewijn en tabak, artsijen en kruid en alle andere dingen naar het arme Noorden, voorwerpen die de eenvoudige mensch der Taiga gebruikt, de visscher, de jager en trapper. En terug sleepen zij, dag aan dag, onvermoeid in taaië arbeid — trots gruwelijke winterkoude — de buit der jagers en visschers: pelzen van otter en vos, van ijsvos en veelvraat, van marter en zobel, van de grijze oekhoorn en van de roodgole kolonakmarter, vellen van eland en rendier en de zware huid van den beer. Altijd verder, altijd voorwaarts — tot aan de plaats waar de sledeloopers in de vorst ginsteren, waar de menschen om hun bestaan jagen, tot waar de fabrieken rooken en de machines gonzen, en waar de roebel rolt en blinkt.

Ze zijn zeer fijn gebouwd, de kleine sleden — als de rodelsleden, die de mensch in berglanden gebruikt, als hij zijn overtollige tijd doorbrengt met nietsdoen en scherms. Maar deze lichte sleden zijn niet tot spel geschapen. Zij dragen een zware last, welverpakt in zeilen, ze knarsen en kraken over de sneeuw. Hijgend trekken de ruigharige honden de sleden door de sneeuw, keffend en huilend van ijver. In snel tempo glijden de voertuigen daarheen.

(Wordt vervolg'd)

2.

Twee mannen in lichte pelzen uit rendiervel volgen de sleden. Zij staan op lange sneeuwschoenen die getrokken worden door groote, kalme honden. Pijlsnel is de gang; geen paard houdt het er tegen uit. Met gekromde knieën staan de mannen op hun blokken; de sneeuw knerst en piept, de honden hijgen. Steeds nieuwe karavanen worden ingehaald; steeds nieuwe rijen van sleden worden gepasseerd. De manschappen daarbij loopen naast elkaar of hurken op de voertuigen, zich warmend door met de armen te slaan. Tot een dorp is bereikt, waar de paarden, trots alle koude, in open perken geborgen worden en voedsel ontvangen. Honderden van paarden staan hier bijeen. De mannen zitten echter dicht opeen in be-rookte theehuizen en slurpen het brouwsel getrokken van persthee en knakken suiker met hun groote gele tanden.

Ook de jagers maken halt in het dorp. De honden worden in een ledige schuur gebracht, de jagers brengen hun lading pelswork bij bekenden in bewaring en drinken thee totdat de avond valt. Dan kruipen zij op de brits. Hunne trouwe begeleiders echter knorren en morren, totdat eindelijk de oude groote leidehonden tot rust brengt. Dan kruipen zij bijeen en gaan slapen, alsof ze bij een warme kachel lagen, en niet in een ledige, bouwvallige loods, waar de wind van een Siberischen winternacht door speelt, een nacht van veertig graden koude.

De beide jagers houden het in hun halte niet lang uit. Reeds lang voor dat de dag aanbreekt zijn ze in de loods. Maar niet met vracht en sledhonden zal

de tocht verder gaan; alleen het paar renzenhonden, de „Laiki”, die hun meesters zelf te trekken hebben, worden uit de schuur gehaald en ingespannen. De andere honden blijven onder bescherming van Alexander Michailowitsch, de boer.

Spoedig staan de jagers op hun akts. De „Laiki” trekken. Slechts een kleine slede wordt meegenomen; hierop bevindt zich proviand voor enkele dagen benevens enkele dekens. Een ketel en allerlei lichte voorwerpen vormen de rest der kleine vracht. Een der jagers trekt de slede met zich mede.

De reis gaat een eindweegs langs een rivier. Dan zwenkt de weg links af; een smal sneeuw-schoonspoor. Hij voert over ondergeboeneerde weiden, recht uit, bulgt dan door een woud en over de groote heide, een moeras, wederom de heide. Dan een bo-noonwijd oerwoud in, steeds dieper. Lange den weg zijn overhangende takken afgehouden, en witte, met de bijl in den haat gezongen merken geven de richting aan van het spoor dat de pelsjagers hier aanlegden, als ze van jaar tot jaar van hut tot hut tot diep in het dennenwoud trokken.

Gerogeld worden deze banen in den winter gebruikt door de sleden en sneeuw-schoenen. Zij leiden het verkeer van hut tot hut, van mensch tot mensch. In den zomer zijn het de lichte kants uit oopenstammen gehouwen, die de gemeenschap onderhouden.

Het Vlug snellen de krachtige zware, walsachtige berouwteld daar heen. De mannen kunnen sich aanvullende in evenwicht houden. De honden zijn oorzuchtig. Het is een wedren. Op hun pad apringt een hant uit zijn

23
leger — de Laiki nemen geen notitie van hem. Dat is hun wild niet. Laat de lichte honden den sneeuwhaas vervolgen; zij weten er is een hogere jacht.

Eindelijk, tegen avondschemering, is de eerste hut bereikt. Het is een blokhut van vierkanten bouw, nauwelijks zoo hoog, dat de mannen er opgericht in kunnen staan, drie meter in het vierkant. In een hoek staat een kleine kachel: aan de eene wand bevindt zich een brits, met hooi bedekt. Hierop is ruimte om te rusten voor vier man.

Spoedig is een verwarmend vuur in de kachel aangemaakt; behagelijke warmte verspreidt zich in de hut. Voor de hut is rijkelijk brandhout opgestapeld.

Een der mannen maakt daar een vuur, hangt hierover een ketel met water, en strooit hierin gort, vleesch en wat zout. Hiernaast hangt hij de theeketel, waarin een stuk persthee, dat met een mos wordt afgesneden. Ondertusschen heeft de tweede een paar dorre boomen in de buurt van de hut geveld; hij sleept ze bij het vuur en hakt ze tot brandhout. Want het is het gebruik in het woud, om steeds evenveel brandhout in de hut bij te vullen als men heeft gebruikt, opdat hongorige, bevriezende jagers die bij nacht de hut bereiken, niet zonder brandhout zullen zijn. Geen reiziger zal zich aan dezen regel onttrekken — hiervan hangt toch immers dikwijls het leven van mensch en hond af.

In korten tijd is het eenvoudige eten klaar. De mannen lepelen hun soep, terwijl de honden met gespitate ooren loekijken.

Nu neemt een der jagers een houten trog, welke in geen jachthut ontbreekt. Hij schudt hierin

de rest der soep, strooit eenig havermeel er door en brokkelt hierin eenige stukken brood. Deze lauwe soep wordt thans aan de honden gevoederd — echter slechts weinig; ze mogen zich niet dik vreten, want ze zouden dan lui worden en arbeid en jacht weigeren. De honden knorren en grommen, smakken en slurpen en spoedig is de trog leeg. Gehoorzaam kruipen nu de groote ruige Laiki onder de brits, rollen zich ineen en slapen in.

Voor de jagers nog een pijp tabak en eenige bekers thee, waarin een kleine scheut brandewijn en spoedig is het dan stil in de hut. Nu en dan, als het koud wordt in de hut en de vorst binnendringt, staat een der jagers op en gooit nieuwe houtblokken in de kachel, om daarop spoedig weer onder dekens en pelzen te kruipen. Daarbuiten knerpt de vorst en het ijs in het woudmeer dondert.

Reeds vroeg breken de jagers weer op. Middagrust houden zij in een kleine hut als gast van een pelsjager en visscher, die zijn water heeft afgevischt en klaar is om zijn bevroren buit naar de stad te brengen, vele dagreizen ver, met voertuigen die een ondernemer zal zenden en die hij elken dag kan verwachten. Tegen den avond houden de jagers nogmaals halt aan een verlaten hut, breken vroeg weer op en bereiken aan den avond van den derden dag een hut, die door Toengoezen bewoond wordt. Hier zijn ze aan hun plaats van bestemming, wel driehonderd kilometer verwijderd van het dorp aan den grooten karavaanweg naar Irtijsch, waar ze drie dagen geleden hun voorraden achterlieten.

Het zijn deze Toengoezen — vader en zoon — die hen naar

hier hebben geroepen. Drie of vier uren van de hut verwijderd, diep in het zwarte oerwoud, heeft eenige weken geleden de jonge Toengoeze een berenlager ontdekt. Hij was toen met zijn lichte eekhoorn-Laiki op de pelsdierejacht. De dieren hadden in licht kreupelhout lúcht gekregen en hadden den jager gewaarschuld. Deze was nader gekomen om met zijn geweer van klein kaliber de eekloorn of marter te schieten. Maar — hoe hij ook bij het naderkomen den omtrek bespiedde, hij kon geen marter of eekhoorn of zobel ontdekken.

Toen bespeurde de jager met verbazing, dat de honden bij het blaffen hun blikken niet richtten naar de kronen der boomen, maar naar den grond. De stemmen der honden klonken angstig, de haren op hun rug stonden overeind; hun ooren lagen in den nek.

Geen twijfel.... hier bevond zich een berenlager.

In allerijl bond de jager de honden aan een riem en bracht ze een eind terug. Toen ging hij zorgvuldig en voorzichtig de omgeving opnemen. Spoedig ontdekte hij de gele vlek in de sneeuw, die steeds ontstaat door de uitwaseming en de adem van den slapenden beer. Hier was dus de ingang of een der ingangen van het winterlager.

Snel sloeg de Toengoeze eenige teekens in den bast der boomen en ging toen met de honden naar zijn hut terug. Onderweg gaf hij elke honderd schreden een merk aan de dennen en sparren, van verre goed zichtbare, blinkende merkteekens. Een „Sokma“, zoo noemen de Siberiërs een dusdanig gemerkten weg.

In de hut hadden de Toengoezen raad gehouden. Met een lichte hagellading de beer aan te fasten,

was te gewaagd. Zens wanneer ze hun gewoor met kogels laadden. En ook hun zwakke pelsjacht-laiki deugden niet voor de berenjacht; ze waren te bang. Ook het bijgeloof werkte; want in den beer vreezen de inboorlingen den woudgoest. Daarom hadden dan ook de Toengoezen besloten, bij de eerste gelegenheid bericht naar het dorp te zenden en vandaar uit een brief te sturen naar bekende berenjagers, die jaarlijks het geheele reukengroote gouvernement bevelaten. Deze jagers beschikken over goede geweren en honden en betalen guarna vijfentwintig roebel wanneer de beer goed in zijn haar zit. En zoo verzocht men den ouden vallenzetter Timofei Antipitach, die de kunst van schrijven machtig was, een briefje te krabbelen en dit mee te nemen zoodra hij aftrade om proevand. Dit schrijven luidde:

„Wij, mijn zoon en ik, de vader, bidden God om gezondheid voor u en wij hopen ons dier voor u.

Wanneer gij reist tot Repalowo en vandaar naar Misch'no, dan zult gij op de sneeuwachtbaan langs de hut van Mat'wel komen. Dien zult gij echter nog een dagtoes van ons verwijfend.

Wij wachten dezen winter op u, want wij hebben een recht berenlager ontdekt met een zeer grooten beer. Gij zult ons wel willen behouden omtewillen, want wij weten dat gij ons niet beledigen zult.

Dit heeft Timofei Antipitach geschreven voor de Toengoezen Timofei en zijn zoon Nikita. Wij groeten u en hopen ons voor u.

(Wordt vervolgd.)

Welke vreugde thans. De jagers hadden den brief ontvangen en zijn gearriveerd. En zij brengen brandewijn mee — drie flesschen voor ieder hunner, drie flesschen van de verboden drank, die alleen de Rus mag koopen en niet de inboorling.

Wat zal voor den beer betaald worden? Zes flesschen brandewijn, echte Wodka, en tien Roebel! Welaan, Nikita zal hen bij het lager brengen. morgen, morgen reeds vroeg.

Reeds lang voor het daglicht doorbroekt, reist men af: Nikita de Toengoeze en de vreemde jagers. Zwijgend gaat men op sneeuwschoenen door het woud. De beren laiki loopen thans los; voedsel hebben ze nog niet ontvangen. De slede wordt door Nikita's honden getrokken. Wanneer de zon met droeven glans door den nevel van den winterochtend schijnt, glijden de jagers reeds langs de „Sokma.“

Kleine ongeluksgaaien fluiten in de dennen; een hazelhoen scharrelt door de diep-besneeuwde twijgen — overigens is alles stil. Slechts een raaf krast in de verte.

De Toengoeze bindt thans zijn honden vast en gaat vooruit door het woud, zorgvuldig de merken aan de stammen raadplegend.

Hier, tusschen die drie groote pijnboomen, in het kreupelhout, is het lager.

Reeds zijn daar de groote ruige honden, jankend snuffelen en krabben ze in de sneeuw. En luid klinkt het gebas van den ouden chef-hond.

Stil is het nog in de kuil. Een der jagers maakt zich voor een schut gereed, de ander slaat met een handbijl het kreupelhout weg. Daar, waar de sneeuw geelachtig schomert, stoot hij met een stök

naar beneden.

Toornig blazen en brommen wordt gehoord. Nu draait de jager den stok heen en weer, terwijl hij zijn geweer schotvaardig houdt. De honden bassen en ze graven in de sneeuw — dringen in het hol en trekken zich weer terug.

Luid en woedend wordt het brommen daar beneden. Nu heeft de beer de stok te pakken. De jager stoot heftig toe — en onder hevig gebrul verschijnt een donkere kop en verdwijnt dan weer.

De honden, aangevuurd op het gezicht van het wild, dringen naar binnen. Twee bevinden zich in het lager en twee blaffen daar buiten. Onder sneeuw en aarde is groot alarm; de strijd is aangevangen.

Reeds vliegen de honden weer uit de opening, een geweldige zwartbruine massa tolt hen achterna, de sneeuw stuift, gebrul en gejank vervult de lucht. Twee schoten knallen....

Dan echter heeft de gewonde beer zich op den schutter geworpen. Een verward kluwen wentelt zich over den grond: beer, mensch en honden vormen een vormeloze massa.

Sidderend staat de Toengoeze achter den stam van een spar. De andere jager echter ijlt ter hulp. Doch de sterke, scherpgetande honden hebben reeds redding gebracht; ze scheuren den beer aan flanken en dijnen; ze bijten in de dikke vacht.

De beer wendt zich tot de honden — woedend draait hij om en om, worstelt met de machtige beesten. Doch de ervaren Laiki zijn op hun hoede — reeds springen zij terzijde en blaffen zij den beer weer van op een afstand aan.

Dan kraakt hot schot van den tweeden jager en geluidloos zinkt de donkere massa in de sneeuw, direct besprongen door de woedende honden.

Hoog er boven in de lucht, in de toppen der pijnen, roept de raaf.

Op de slede liggen nu de botten, de huid en de kop van den beer. De rest zal Nikita morgen halen, als voedsel voor zijn honden. De berenlaiki zullen heden avond vreten, smullen, tot ze rond zijn. En morgen mogen ze rusten, want ze hebben braaf hun plicht gedaan.

En dan moeten zij den zieken jager trekken, naar de dorpen, moedere dagreizen ver, daar de beer hun meester erg heeft toegetakeld.

Graag en gewillig zullen zij dit doen, de vrienden en helpers van den jager. Ze leven immers van den mensch en de mensch leeft van hen; ze zijn met elkaar verbonden in leven en dood. En beiden weten zij dit, de mensch en de hond.

(Wordt vervolgd.)

Trouw en waakzaam is „Bockelmann”, de breede, tijgergestroomde boxer. Hij ziet er vreesaanjagend uit met zijn stompe wipneus, met zijn bruine groote, steeds een weinig waterige oogen en zijn korte spitse ooren.

Maar alleen voor nachtelijke schuimers en lichtschuw gespuis is hij gevaarlijk, zijn baas echter is hij trouw, zijn meesteres dankbaar, de kinderen hangt hij met liefde en teederheid aan en voor andere honden is hij vriend, onderwijzer en raadgever.

Ieder houdt van hem, alleen dieven vreezen hem.

Tot zijn vijanden behooren echter een metselaar, die hem

oons pluigde en wien hij daarom de broek verscheurde; een Aire d'ulotterier, die hem zijn heerschappij in de buurt betwistte; een wolfshond, dien de menschen hardershand noemen, en die er uitziet, alsof hij een wolf tot vader en een jukhals tot moeder had, en alsof hij uit Sibirië „het land der Luit” kwam en niet van een schuipskooi uit 't Noorden van Duitschland.

Maar niettegenstaande dat heeft hij een goed karakter, even als „Ralph” de zware dog uit Ulm en als „Treff”, de Duitse kortharige staande hond van den houtvester. Maar onder elkaar verkeerden deze honden op gespannen voet vooral wanneer de Dohermann teet uit het restaurant of de poedeltoef van den winkeller loopsch is.

Bockelmann neemt overigens weinig moeite van hen — behalve van den hardershand en den Atredale terrier en van den metselaar, de man met de klomp en de wit bestoven mandstater broek. Want, Bockelmann haant zich niet met loven en hante drukte, met rustgestaande honden en nog minder met trage doggen, hoewel hij met deze laatste nog een zekere graad van verwantschap moet bezitten; want hoove langzen beweren dat de hoeser oorspronkelijk een vermenging van een Engelsche bulldog of Mastif met een Duitse dog is. Maar dat is vast niet waar, doch slechts hooze lasterpraal. Dat de hardershand verwant is aan den wolf, dat geloof Bockelmann wel, als hij in de zon voor het hals ligt te droo- nen. Daarom mag hij de geslo- pene, oongezins schuwe, maar de loch zoo verstandige harders- hond, met de vulge staart, de

27
langwerpige oogen en de spitse nous niet. Honden en wolven zijn van oudsher vijanden.

Bockelmann peinst eens over de andere honden uit de buurt. Daar is o.a. „Fik”, de kortharige, en „Poel”, de ruwharige toxterrier.

Wispelturige, steeds keffende, dieren. Ze zijn wit en hebben ovenals Bockelmann een kort stompje staart. Ze zijn van Engelschen bloede. Als ze met hun meester voorbij gaan, dan keffen ze allermiserabelst en vliegen door den tuin heen en weer, tot groote ergernis van Bockelmann. Ja, ze weten, dat de beschuttende hog tusschen hen is, want anders zouden ze veel kalmer zijn.

Dit zelfde geldt voor de brutale baardige Airedale, die altijd achter de heg ligt te schelden en te blaffen, als Bockelmann trotsch voorbij stapt.

Naast de Airedale woont een levendige ruwharige Affenpint- scher, die aan een oude dame toebehoort; en verder op, bij de brug woont een gladharige, grijze mops met een zwarte, dikke kop en een krul in den staart. Hij moet, volgens de teckels, niet van echt ras zijn; maar zijn meesteres, de oude vrouw Nieder- meijer, houdt van hem en doet hem steeds een mooi bont dekje op, als ze met hem gaat wandelen.

De familie Mops is oeroud en aan 't uitsterven, dat weet Bockelmann.

Tovreden luitjes anders, die mopsen. Ze doen niets liever dan slapen en eten, en hijgen en blazen daardoor van dikte en aam- borstigheid.

De Iersche terrier, die eigen- dom van den mandenmaker op

de markt is, is wat brutaler. Die bromt al, wanneer zo hom besnuffelen; hij is verbazend leelijk, en hoewel hij reeds zes jaar in Duitschland is, kan hij nog steeds niet met Deutsche honden in vrede omgaan. Een domme, verwaande kerel, die hoogstens te gebruiken is voor de rattenvangst. Hij is roodbruin, heeft staande ooren, een stompje staart en een stokelige baard. Een waar monster, meent Bockelmann.

De langharige, kleine patrijshond van den jager is een vriendelijk, onschuldig kereltje, evenals de beide Engelschen, een Spaniël en zijn wijfje, die ook zoo vredelievend zijn. Ze zijn haast gelijk aan den Setter, alleen kleiner en hebben een mooie, langharige, wit en zwart gevlekte huid, groote donkere oogen en breede groote ruige ooren. Ze zijn zeer vroolijk en komen veel overeen met den patrijshond, met welken ze zeker verwant zijn.

De buldog van den dokter, neen, maar dat is eerst eens een kerel! Hij is geel en heeft kikvorsch oogen, spitse ooren, die men wat gefatsoeneerd heeft, eenigszins kromme pooten en een kop, die schijnt te bestaan uit aaneengenaaide lappen vleesch, waartusschen immer de tanden te voorschijn komen. Hij is dom en verwaand, lui en vraatzuchtig en verstaat geen woord van de taal der Deutsche honden.

Een reusachtige buldog „Mastif” genaamd, behoort thuis in het station. 't Is ook een van Engelschen afkomst en hij is nog dommer en nog leelijker dan de hond van den dokter. Hij is wit met donkere vlekken onder het dunne haar en heeft een rose snuit; de indruk, die men van hem krijgt is die van een ver-

bazend kwade rekel, met z'n dikke lippen en zijn voortdurend zichtbare tanden; hij doet echter niemand kwaad, omdat hij er te dom en te lui voor is.

Bockelmann mag hem echter evenmin lijden als de kleine, Fransche witte dwergbuldog met de groote staande ooren en het varkensstaartje. „Fifi” heet dit monster van leelijkheid dat behoort aan een dame.

Als men met zijn meester op de wandeling is, ziet men nog veel meer honden. Ach, men moest niet altijd aan den riem behoeven te wandelen.

Dan zou de vieze Dalmatiner, die vette zwart-witgevekte lakaard, reeds menigmaal kennis met Bockelmann's tanden hebben gemaakt.

Maar van den anderen kant bekeken, heeft het toch ook zijn voordeel, om onder geleide te wandelen. Daar heb je die beide grijze Deensche doggen en die langharige St. Bernard met z'n dikke kop en z'n gele vacht, die hoeren zijn altijd gevaarlijk, en ook met de groote zwarte Newfoundlanders behoeft men niet te spotten.

Verder de beide Leonbergers, die zooveel op de St. Bernard gelijken, ook een paar groote vreeszanjagende dieren; en ten slotte nog de gele collie, die altijd bij z'n baas aan den riem loopt en die ook nijdig bijten kan; deze laatste gelijkt veel op den herdershond, doch is daarbij langharig en bruingeel.

Ook treft men er een witte en een zwarte poedel met groote manen, snor en kinbaard met hunne glad geschoren lichamen. Eerste klas dwazen!

Verder wandelt een dame met een reepinscher die er bijna als

een onbeduidende dobbermann uit stot en ook zwart is met een bruine snuit en bruine pooten; een evenzoo gekleurde Black-and-tan terrier en een klein, kleumach Bologneser hondje; een paar Japansche en een Chineesch hondje met lang, zijdenachtig haar en goudkleurige oogen, en voorts nog een witte keffonde Spitz. Deze laatste is Bockelmann's vriend.

Het is een brutaal beest, komt onafzienlijk uit het Noorden en naar men zegt, stamt het af van de Hunjedenhond of van soortgelijke honden uit 't Noorden, met welke hij ook een groote overeenkomst vertoont. Zijn voorouders hebben een roemrijk verleden zij waren reeds waakhonden, toen de mensch nog in 't steentijdperk leefde; zo bewaakten de kudden; zijn nuaste voorvaders zijn thans nog bewakers der runderkudden, trekken gewillig de sleden en vrachten, en gaan met de jagers in de winterhonden van 't Noorden op jacht. Want de Lakka is een Spitz, anders niet.

Nog verder ontmoeten we een zwarte Spitz, die altijd op de wagen van den melkbaer gaat; die is tenminste nuttig, hoewel Bockelmann hem ook niet kan uitstaan, daar hij voortdurend leeft. Ook de grote vredelievende Engelsche Boller is vertegenwoordigd, witte en bruine Bolotsche; zwarte Gordon setters met bruine snuit en pooten, een Lawerick setter met zijn witte zijdenachtige huid met roodbruine en zwarte vlekken; een roodbruine Iersche setter met breede neus. Allen zijn langharig en hebben mooie ruige staarten. Ze zijn in 't algemeen goedaardig en zeer vriendelijk evenals hun meesters.

Ook gladharige witte pointers met dunne rechte staart, breede snuit en breede ooren ziet men er; mooie honden met gele en bruine koppen en vlekken, menig keer ook kouwelijk dwaze windhonden, ja zelfs een kale Egyptische hond bibbert nog, hoewel hij een dekje draagt en de zon warm schijnt; hij lijkt nog meer op een windhond dan de Sloughi dien een heer uit Marokko heeft meegebracht en die men in zijn geboorteland als gazelenjager gebruikt. Het arme dier is altijd koud.

Ook waardevolle Deutsche staande honden ziet men dikwijls, ruwharige, gladharige, bruine en gevlekte en langharige.

De opperhoutvester gaat vaak met een roodbruine, kalme „Schweiszhund” wandelen, een hond met lange ooren en breede neus. Langharige Russische windhonden gaan met dames in de plantsoenen wandelen, en vervelen zich, omdat er hier niets te ruziemaken valt; overal echter zijn de vroolijke dashonden vertegenwoordigd, bruine, ruw- en kortharige. De dashonden zijn onbeschaamd en niet erg netjes in hun gedrag, gewoonlijk loopen

ze los. Evenwel houdt Bockelmann van hen want ze zijn dapper en grappig met hun kromme pootjes.

Enkele van hun soort zijn geheel van anderen aard; dat zijn dan de kleinsten onder hen, de altijd trillende konijnanteckels.

Maar jammer, o, zoo jammer ziet men ook straathonden, honden van gemengde afkomst met een leelijke gestalte. Bockelmann haat dit mengelmoes, deze proletariërs; ze hebben geen goede manieren.

Alzoo droomt Bockelmann als

hij voor zijn woning in de zon
ligt te biakeren.

* * *

Hoei — de Oostenwind jaagt
over de steppe! Hij zwiept de
spaarzame, kleine struiken, hij
kastijdt de boomen van het
kleine bosch, hij rukt aan het
dorre gras en jaagt de wit-grijze
wolken langs den blauwen hemel-
koepel.

In het bosch klinken honden-
stemmen, een melodisch geluid.
Brakken zijn het, drie koppels,
storke zwart-roode Kostroma-
brakken, Russische jachthon-
den. Zij jagen zoowel den vos
als het haas; zij drijven Isegrim,
den wolf, uit zijn schuilhoek.

Luid klinkt het hondengeblaf.

Achter in het woud schalt een
hoorn: Goede jacht!

De Kozakken op hun taaië
paardjes houden de wacht aan
de hoeken van het hout. De
paarden zijn onrustig — ze weten
wat het thans beteekent: een
wolfsjacht. Ongeduldig stampt
de volbloedhengst van den jacht-
heer den grasbodem.

Een haas laat zich zien in de
steppe, men acht hem niet. Een
troep steppehoonders dwarrelt
over de vlakke; ze gelijken dui-
ven, maar hun vlucht is die van
fazanten. Door de struiken sluipt
een vos.

Luidor wordt het geblaf der
honden.

Nu komt een groot grijs beest
uit de struiken te voorschijn —
het rent dwars over de steppe.
Het ziet er uit als een groote
herdershond. De wolf...

De lange, dunne juchtlederen
riemen glijden aalglad door de
ringen in de halsbanden van de
langharige Russische windhonden
— pijlsnel jagen de hoog beenige
dieren achter hun doodsvijand

aan. Want doodsvijanden zijn
hond en wolf sinds oertijden,
vijandige broeders.

De Kozakkenpaarden snuiven,
hun hoeven slaan den harden
steppegrond; diep vooroverge-
bogen zitten de ruiters in het
hooge zadel. Ver voor allen uit
vliegt in eleganten, gelijkmatigen
draf de volbloedhengst van
Alexander Michailowitsch, de
jachtheer.

Steeds sneller jagen de honden
voort; steeds woester wordt de
ren van den wilden steppehond.

Daar — twee der Barsois heb-
ben den wolf ingehaald, grijpen
in zijn vacht, trekken hem neer,
maar worden dan door den ster-
ken roover vele meters voortge-
sleept. Nu zijn ook de beide
andere windhonden nader ge-
komen en pakken toe, aan hals
en flanken, aan den rug.

Meteen is daar nu ook Alexan-
der Michailowitsch op zijn met
schuim bedekt paard. Hij springt
toe — een geduchte slag met den
met lood gevulden knop van zijn
jachtzweep.

Ver achter in de steppe klinkt
het geluid der Brakken.

Ze jagen thans achter een vos.
Op, op! De wolf wordt aan een
zadel gehangen; de ruiters stijgen
weer op, de paarden hernemen
hun draf en vooraan rennen de
Barsois. Tot slot houdt men nog
een vossenjacht.

Van de oudste bewoners onzer streken.

Wanneer we spreken van de
oudste bewoners van het Noorden
van ons land, behoeven we niet
zoo erg diep in de grijze oudheid
terug te gaan. Althans voor zoo-
ver dit tot dusverre met eenige
zekerheid kan worden aange-
nomen.

De oudste menschenrassen in
Europa, waarvan men enkele
skeletresten heeft gevonden,
zullen hebben gewoond in Zuid-
oostelijke streken. Tot dusverre is niet
gebleken, dat deze „oudste“
menschenrassen in ons land
hebben gewoond. Zeer zeker zal
het klimaat en misschien ook de
natuurlijke gesteldheid van den
bodem de vestiging van deze
stammen zowat in het Noorden
hebben tegengewerkt. De strijd
om het bestaan zal voor deze
menschen wel zoo zwaar zijn
gewoond, dat zij zich mochten
bepalen tot die streken, welke
hen de noodigste behoeften
vervulden boden, terwijl hun
aantal nog niet zoo groot was,
dat zij gedwongen zouden zijn
tegen reeds alhier herbergzame
oorden te bevolken.

De vindplaatsen van de z.g.
„juchtologische“ menschen bevin-
den zich tot dusverre dan ook
Zuidelijk van het gebied dat tijdens
de ijstijden in Europa door het
gletscherijs was bedekt. Naar de
vindplaatsen werden de verschil-
lende ontwikkelings-typen der
menschen genoemd. In Klaatsch
„Der Werdegang der Menschheit“
vinden we het volgende schema,
dat den oorsprong van de
„juchtologische“ of vroeg — steen-
tijdperk — menschen aangeeft,
volgens inzichten van den praehis-
toriker O. Haussner.

Plm. 150.000 v. Christus, Homo
Heidelbergensis (Mensch van
Heidelberg).

Plm. 140.000 v. Chr., Homo
Mousteriensis Hauseri.

Plm. 100.000 v. Chr., Mensch
van Chapelle aux Saints.

Plm. 40.000 v. Chr., Mensch
van Aurignac.

Plm. 10 — 25.000 v. Chr.,
Mensch van Cro Magnon en
Chancelade.

De data's aan deze rassen toe-
gekend zijn wel is waar niet wille-
keurig; maar berusten aan den
anderen kant toch ook voor een
groot gedeelte op hypothesen.
Geen wonder, dat onder de praehis-
torikers dan ook lang geen
overeenstemming hoerscht voor
alle details. Want, zegt prof.
Boeke, „men tast hier bij het
onderzoek als het ware rond in
een doolhof, waarin men geen
weg kan vinden, en waarin slechts
enkele wegwijzers op grooten
afstand van elkaar zijn opgesteld.
In elke nieuwe vondst kan ons
dwingen die wegwijzers weer te
verplaatsen. Maar toch ook —
bij elken nieuwen vondst wint
het bepalen van den juisten weg
aan zekerheid.”

Wanneer treedt nu met zeker-
heid de mensch in onze lage
zeelanden voor het eerst op?
Noemde men vroeger de Kelten
als oudste bewoners vóór de
Germanen, verschillende nieuwere
onderzoekers laten de Kelten voor
ons land varen.

Prof. Holwerda noemt als
„oudste praehistorische stam,
alleen in een gedeelte van Drente
en de Veluwe en op een enkele
plaats van Friesland“ het hunne-
beddenvolk. Tijdsbepaling: „moge-
lijk omstreeks 1000 j. voor Chr.
of nog vroeger.“ Volgens dezen
onderzoeker zou het hier nog

lang in den primitieven toestand hebben gewoond.

Omtrent de tijdsbepaling verschillen de praehistorikers nog al belangrijk. Dr. van Giffen geeft oudere jaartallen aan. In het nieuwe werk Goessler, „Der Ur-mensch in Mitteleuropa” wordt de Megalith (Hunnebed) kultuur bepaald op 5000—2000 jaar voor Christus.

Wat nu is bekend omtrent dit **hunnebedden-volk**.

In de eerste plaats kan geconstateerd worden dat we ons hier nog bevinden in het steenen tijdperk, al is het dan ook het nieuw- of laat-steenen tijdperk. Men heeft in de hunnebedden o.a. gevonden vaatwerk van diverse vormen, maar met eigenaardige versiering; verder steenen strijd-aksen, steenen dolken, enz.

Naar de vindplaatsen der monumentale grafkamers, die we hunnebedden noemen, kan men nagaan waar deze stammen hebben gewoond. Men vindt de hunnebedden in ons land voornamelijk in Drenthe, tegenwoordig nog ruim een 50-tal. Het eenige bekende, dat in Friesland heeft gelegen, was dat van Rijs in Gaasterland; thans verdwenen. In Overijsel heeft denkelijk ook slechts één bestaan, n.l. op de „Eeze” bij Steenwijk, ook wel het hunnebed van Vinkega genoemd. Door den heer dr. v. Giffen zijn de resten dezer hunnebedden in de laatste jaren nog nader onderzocht. Het dichtst in onze buurt liggende, is zeker wel het hunnebed bij Steenberg (gem. Norg). Het hunnebedden-volk heeft dus alleen zijn sporen nagelaten op de hooge gronden, en wel daar, waar het bouwsteenen voor zijn monumenten vond in de groote zwerfolokken

der ijstijd-gletschers.

Toch heeft dit volk vrijzeker meer streken van ons land bewoond, althans heeft men op de Veluwe, waar geen groote steenen voor den bouw der graftomben aanwezig waren, in praehistorische graven aardewerk van dezelfde soort gevonden als in de hunnebedden voorkwam. Ook dit volk begroef zijn dooden gelijk het hunnebedden-volk. Aan de verspreiding van hunnebedden en genoemde graven kan men echter vrij zeker aannemen, dat alleen op onze oostelijke zandgronden ten Noorder van den Rijn dit volk sporadisch heeft gewoond.

Hoort, hoe Paul Brandt in „Sehen und Erkennen” deze monumenten beschrijft:

„Op eenzame hoogten, door heidekruid omwoerd, troont daar het geweldige steenbouwwerk! Is het een spel der natuur, het resultaat van een verweringsproces van eeuwen her, of een werk van menschenhanden? Twee egaalloopende rijen van ruwe blokken, daarover machtige steenplaten: zoo ontstaat een reuzen-zerk, een van die grafkamers, in welke de Germaansche voortijd de lijken van zijn hoofdmannen borg, met al de bijgaven, die zij voor het leven aan geno zijde behoeften. Andere blokken werden in een kring om het „Hunnegraf” gelegd, om den aarden heuvel zijn grens te geven. Zoo troonde de grafheuvel op de vlakte, vanuit het zeestrand van verre zichtbaar. Zij herinnerde den oermensch, den wandelaar, den zeevaarder aan den zelfs na zijn dood machtigen hoofdman, die in zijn laatste woning nog verblijf zou houden; de heuvel werd een gedenkteeken. Maar in den loop der eeuwen verwijderden

wind en regen het zand des heuvels, en eindelijk komt de steenen kern weer bloot te liggen. Langer dan de aardheuvel vermag deze de tand des tijds te trotseeren, en thans verkrijgt het graf ook oent het karakter van een voor de eenwigheid berekend gedenkteeken; het wordt monumentaal. Want het bestaat niet meer uit een vormlozen heuvel, maar aware, zij het ook nog ruw gevormde, steenklompen zijn hier voor de eerste maal duidelijk in dragende en gedragen deelen gerangschikt, en tot een oogenschijnlijk onverwoestbaar bouwwerk herchapen.

Wel gaat onder het bedriegelijk dok van slingerplanten en mos het verweringsproces der natuur verder; de middelste deksteen is, wellicht door den druk der eenmaal door hem gedragen aardmassa, ingestort. Maar zelfs, ook al gelukt het de natuur verder te nivellieren, het geheel wekt door haar merkwaardigheid onze onderzoekingsgeest op.

Hier toch kunnen wij nit het gewicht der massa's lezen, de voor haar totstandkoming geëachte menschenkrachten en de macht der religieuze voorstellingen, die tot deze krachtaantwikkeling dreef. Naast de historische waarde die deze „Delmen” (Dronsch — steenen tafel) als heroude getuigen van onze eigen **voorgankelijkheid** beduiden, spreekt hier tot ons het religieuze en aesthetische.”

Wordt vervolgd.

Hoe dachten onze voorvaderen over deze steenen gevaarten? In den jare 1789 gaf Jac. Kok in zijn vaderl. woordenboek de volgende beschrijving van de hunnebedden en hunne bouwers.

„Volgens opgave, zouden de Hunne- of, zo als anderen verkiezen te schrijven, Huinebedden, zijn, zeer groote keijen, door menschenhanden op elkander gestapeld, en van zulk eene grootte, dat ze niet dan door Herkulesen hebben kunnen bewoogen worden. Ze strekken van het oosten naar het westen, twintig schreden in de lengte en vijf in de breedte. Eenigen hebben negen vademmen, of vierenvijftig voeten, in den omtrek. Meestal in het Westen vindt men eene vierkante opening, daar men op de knieën kan binnenkruipen. In het landschap Drenthe ontmoet men vooral deze steenhoopen, op ruime heivelden, bouwakkers en zaailanden, ook wel in bosschen. Intusschen ziet men ze ook elders, in andere gewesten: aan de Elvo, bij Maagdenburg en Halberstadt, in het Mecklenburgsche, daar ze den naam van Wenden-kerkhoven dragen, in Deenemarken, Zweeden en Noorwegen, zelfs ook in Engeland, bij Salesburij. Wat aangaat de herkomst dezer steenhoopen: de heer Smids, zich voor het schrijven van Huinebedden verkleurende, eigent dezelve toe aan Reuzen, zijnde de beteekenis van het Keltisch woord Huinen. Hij meent, dat het op elkaar stapelen der vervaardijde steenen moet geschied zijn, door handen van menschen, zonder gebruik van eenige werktuigen; en dat het oogmerk der vervaardigingen was, om dezelve te doen dienen, deels tot Altaaren, deels tot Begraafplaatsen. De godaante beschrij-

vonde, merkt hij aan, dat de zwaare brokken rusten op kleinere keisteenen, straatwijze aangeleid en gevloerd, bij het opgraven van welke men, 't eenigen tijde, verscheiden ronde potten vindt, ruw en plomp, bruin, blauw of donkerrood van kleur, sommigen met twee, andere met vier ooren, bevattende niets dan asch en doodsbeenderen, doch die, zo dra ze in de open lucht gebracht worden, uit elkander in scherven vielen.

Naa het bovenstaande, uit des Heeren Smids Schatkamer der Nederlandsche oudheden te hebben overgenomen, berigt de Heer Halma, van den geleerden Utrechtschen Hoogleraar Adrianus Relandus verstaan te hebben, dat de Graaf van Kniphuizen, bij het doorgraven onder de bewuste steenhoopen, onder dezelve hadt gevonden, en vervolgens ongeschonden ten voorschijn gebracht, geheele Potten, een van welke toen berustte onder den Utrechtschen geneesheer van Engelen, die daar van de volgende beschrijving gaf: „Dat het eene Doodbussche der Hunnen of Wendels was, twee voeten breed, en twee voeten en vier duimen hoog, zonder hals, daar twee ooren aan scheenen geweest te zijn, van onderen zonder voet, en in een punt uitlopende. Om den rand las men het woord *Ovartius*, volgens 's Mans gevoelen, de naam van eenen Overste der Hunnen.”

Het waarschijnlijkste gevoelen, aangaande den oorsprong der Steenhoopen, schijnt, derhalven, hier op neder te koomen, dat zij, weleer, vervaardigd zijn, om te dienen tot begraafplaatsen voor de Hunnen of Hungaaren, voor vele Eeuwen, nevens de Wenden,

Noormannen en andere Volken, uit het Noordlijk gedeelte van Europa, in deze en andere Zuidelijker landen overgekoomen, alwaar zij voorts Begraafplaatsen hebben vervaardigd, van dien aart, als zij, in hun eigen Vaderland, gewoon waren voor hunne Veldheeren en andere Mannen van aanzien en gezag aan te leggen.”

Tot zoover de heer Kok. Zijn beschrijving van de hunnebedden komt met de werkelijkheid overeen. Echter niet de conclusie die hij en de andere historici uit dien tijd omtrent de bouwers trokken, volgens de inzichten van de hedendaagsche kenners der praehistorie.

Tegenwoordig neemt men niet meer aan dat de „Horkulesen” de hunnebedden hebben gebouwd; ook waren het geen Hunnen of Wenden.

Dat de geneesheer v. Engelen op een urn toen den naam van „*Ovartius*” had gelezen, is ook wat wonderlijk. Men heeft in de laatste jaren veel hunnebedden onderzocht, maar op de urnen geene letters of woorden kunnen vinden. Wel zijn de urnen versierd met eigenaardige lijnen, die aan vlechtwerk doen denken. Is de dokter wellicht van zeer goeden wil geweest en heeft hij veel fantasie bezeten, zoodat hij uit de aangebrachte versiering een letter-groepering meende te vinden?

Hoe kregen onze voorouders het gedaan om zoo goed als zonder hulpmiddelen deze bouwwerken van kolossale steenklompen op te richten? De Roever en Dozy geven in „Het leven onzer voorouders” hiervan de volgende verklaring, uit welke „wij kunnen bespeuren, welk overleg dit menschengeslacht uit de steen-

perode reeds wist te gebruiken, en dat zij het in ontwikkeling van het denkvermogen reeds tot een zekere hoogte hadden gebracht.

„De steenen werden gologd op rollen van zware boomstammen vervaardigd, en terwijl tal van mannen zich spanden aan sterke strengen, gevlochten van reepen dierenhuid, om den last geslagen, stelden anderen hetboomen te werk, aan wier opstaanoortgelijke lijnen waren bevestigd en waarvan de andere uiteinden dwars onder het gevente waren gestoken.

Als ten koste van veel zweet en moeite en tijd tal van steenen was bijeengebracht, dan werd ter plaatse, waar men voornemens was het steengruaf op te richten, van keten een vloer gelegd en met klei en aarde gevuld en aangeplakt. De steenen, die de wanden wouden vormen, werden in de orde en in den vorm als door het gebruik der ijzplechtigheden was voorgeschreven, opgezet. De openingen tusschen de steenstukken werden aangevuld, en hield de kamer de wanden gesloten door tal van keten gloeiend daartegen opgesteekt en onder een dikke laag sand bedolven. Waarachtiglijk werd ook de kamer geheel opgevuld en daarmede voor invallen behoed. Op dezelfde wijze als zij er gebracht waren, werden nu de zoo veel wichtiger deksteenen, van twintig tot zestig voet in omvang, tegen het hellend vlak van den kunstmatigen heuvel opgevoerd en geplaatst, zoodat zij kwamen te rusten op de toppen van de zijwanden. Nu werd de kamer weder uitgegraven, ook de deksteenen onder een laag sand bedolven, en de heuvel met de

nagebootste grot in zijn binnenste was gereed.

De hunnebedden hebben meereendeels den vorm van een parallelogram en zijn van het oosten naar het westen gericht, niet zuiver wel is waar, maar met kleine afwijkingen zuid- en noordwaarts, zóó echter, dat de conclusie niet weersproken kan worden, dat zij in eene richting zijn gebouwd. Aan de westzijde is in den regel de kamer iets breeder, terwijl daar tevens de zwaarste deksteenen worden gevonden. De ingang, die in den zuiderzijwand te zoeken is, werd meest met kleine steenen zorgvuldig dichtgemaakt. Maar dit is niet de eenige vorm. Een afwisseling vormt de grafkelder, waarvan alle wanden gesloten zijn, die gemeenschap gaven tot de buitenwereld en waarin men slechts toegang kreeg na het wegnemen van een der, aan die graven meest platte deksteenen.”

Wat weten wij nu verder van het leven van het hunnebeddenvolk en vanwaar kwam dit?

Van hun leven weten wij zoo goed als niets. Zij hebben geene inscriptie nagelaten op hun bouwwerken uit welke men iets naders van hen zou kunnen vernemen. En toen de Romeinen hun tochten naar deze streken uitstrekten, waren zij reeds verdwenen of versmolten in de stammen, die zich hier na hen vestigden.

De bekende historiker dr. J. H. Holwerda, die veel studie heeft gemaakt van de praehistorie van ons land, zoekt hun bakermat in het Zuid-Oosten; vandaar trokken zij over Griekenland tot in onze streken.

Dr. van Holwerda ziet in de hunnebedden kunstmatige rotsgraven. Zij zijn, volgens dezen

schr., een volkomen imitatie van een bepaalden vorm van rotsgraf, gelijk dat vooral in de Middellandsche kultuur van Zuid-Europa wordt aangetroffen, namelijk van het zoogenaamde ganggraf.

Ook het in de hunnebedden gevonden aardewerk brengt ons naar de genoemde streken terug. Het zijn „platte schalen en kommen, groote potten met opstaande rand en breede ooren, bekens met trechtervormigen, wijd uitstaanden rand, bollo fleschjes met lage halsjes, cilindervormige vazen enz., alles even karakteristiek.”

Wordt vervolgd.

We citeeren verder dr. Holwerda:

„Het meest in het oog vallend is echter wel de versiering van dit aardewerk; betrekkelijk weinig stukken zijn onversierd. Voordat het stuk aardewerk gebakken werd, zijn er met een stift diep ingedrukte ornamenten op aangebracht, hetzij in doorlopende lijnen, hetzij in rijen van indrukseels naast of onder elkaar. Deze ingestoken ornamenten worden dan met een witte massa gevuld, die natuurlijk met het donkere, grauwe of chocoladekleurige oppervlak van het aardewerk zelf een scherp contrast vormde. Dergelijk soort aardewerk met deze versieringstechniek is zeer verspreid over Europa; we vinden het ook weer terug bij die oude bevolking van Griekenland en Italië en in de hurkgraven van Midden-Europa, en zoo is het voor ons weder mede een getuige voor den reeds boven geconstateerden samenhang dezer verschillende gebieden. Het schenkt ons tevens een dieperen kijk in den verderen

beschavingstoestand van ons Europeesch natuurfolk, ja het is zelfs in staat omtrent de afkomst daarvan een waardevol getuigenis af te leggen, wanneer we het vergelijken met wat we thans nog bij natuurstammen, vooral in het donkere Afrika, kunnen waarnemen.”

We moeten hierbij opmerken, dat andere onderzoekers zich niet geheel met de inzichten van den heer v. Holwerda kunnen vereenigen.

In denzelfden tijd dat de hunnebedden-bouwers hier woonden, waren er vooral op de Veluwe en ook in Drente en Overijsel stammen gevestigd, die hun doden bijzetten in groote uit hout en zand gevormde „koepelvormige” gebouwen, z.g.

koepelgraven.

Deze graven of gebouwen zijn thans tot zandheuvels vergaan. Uit de grondsporen en de resten van verkoolde balken kan men

echter nagaan, hoe deze graven waren geconstrueerd.

Wij hebben echter nergens vermeld gevonden, dat deze stammen in onze streken gevestigd zijn geweest. Ook zijn ons meldingen van vindplaatsen van resten dezer koepelgraven in onze buurt niet bekend. We zullen daarom deze stammen weer verlaten en verder gaan naar de

terpen,

zooals we ze in Friesland noemen of wierden, zooals ze in Groningen heeten.

Deze door de menschen opgeworpen heuvels worden gevonden langs de Noordzeekust, vanaf België, tot aan Denemarken. Ze zijn oorspronkelijk bedoeld als vluchtheuvels, als de door geen dijken opgehouden hooge zeeën het land overstroonden. Behalve de „Halligenterpen” in het Sles-

wijksche, hebben de terpen thans geen doel meer, nu het land is bedijkt.

De grootte der terpen wisselt van een halve tot 16 H.A.; de hoogte kan 10 M. zijn. De kleinere terpen kunnen alleen voor vluchtheuvels zijn gebruikt; de grootere zijn woonterpen geworden.

De bekende praehistoriker dr. A. E. v. Giffen, aan wiens geschriften wij de bijzonderheden omtrent de terpen ontleenen, bepaalt den ouderdom dezer heuvels een eeuw vóór Christus geboorte. Plinius noemde in de 40er jaren der 1e eeuw reeds de terpen. In de levensbeschrijving van Bonifacius door Willibrod (tusschen 755 en 768) wordt nog gesproken van het bouwen van een terp.

De terpen zijn eeuwen lang bewoond geweest, vandaar dat men in deze heuvels de sporen van verschillende cultuur vindt. Men vindt in de meeste terpen-gruvelen lijken en urnen naast en door elkaar.

In de terpen zijn de overblijfselen gevonden van oeros, eland, edelhert, ree, wild zwijn, boer, wolf, vos, bunzing, waterrat, zeehond, zwaardvisch, enz. Vele dezer diersoorten zijn reeds lang uit ons land verdwenen.

Onder de landbouwgewassen werden gevonden vlas, erwten en groote boenen. Bundels vlas, die zeer algemeen voorkomen, bewijzen, dat de terpenbewoner naast wollen- ook linnen goed gebruikte.

In den aanvang hielden de terpenbewoners reeds runderen, schapen en honden, benevens ochter in kleiner aantal varkens, paarden en, echter zeldzamer, gelton. Verder kippen, eenden en ganzen. In de latere periode ook katten.

Van den terpenbewoner zegt dr. van Giffen:

„Deze was in het algemeen van Germaansch type, lang- en middelhoofdig. Dit neemt echter niet weg, dat ook enkele typische rondkoppen zijn gevonden en wel alleen in het gebied, hetwelk samenvalt met datgene, waarin ook de geometrisch versierde ceramiek voorkomt. Of daartusschen samenhang bestaat en of wij die enkele tot ons gekomen rondkoppen aan eene alpiene vóórbevolking mogen toeschrijven, moge zoo al niet uitgesloten, dan toch zeker zeer twijfelachtig zijn, zoolang wij geen meer materiaal hebben. De onzekerheid is des te grooter, nu men tegenwoordig niet meer die waarde aan den schedel-index van Retsius mag toekennen, als vroeger gedaan werd. Daarenboven dient men in het oog te houden, dat de vindplaatsen dier brachycepale scheidels (rondkoppen) juist liggen in een gebied, dat het meest met de Romeinen contact heeft gehad.”

Goweldig is de hoeveelheid aardewerk, die in de terpen is gevonden. Naast het inheemsche, oorspronkelijke vaatwerk vindt men Romeinsche import; aardewerk van Saksisch origine; later Frankische import.

(Wordt vervolgd.)

De heer v. Giffen geeft, samenvattend, van het aardewerk dit beeld:

„Tot en met de 6e eeuw weerspiegelt het echte inheemsche terpen vaatwerk in zijne grondmassa bij uitstek den kleibewoner (Fries). Dan wordt het verdrongen onder overheerschend Saksische invloeden. Tusschen 600 en 850 is het type de flesch-resp. afgeknot-eilipsoidale vorm met afge-

ronden evertgang tusschen den atgeplatten bodem en de tonvormige buik. Deze ceramiek weerspiegelt in hare structuur den zandgrondbewoner. Dit laatste blijft ook in den volgenden tijd het geval, doch de huispotten nemen in de 9e eeuw onder Frankisch-karolingische invloeden de kogelvorm aan en met deze industrie sluit de terpencultuur naar boven vrijwel af. In de wordingsgeschiedenis der thans rustende woonheuvels wordt het vondstenmateriaal in de vroegere fasen door Romeinsche, in de middelste door Saksische, en in de middelste en laatste fasen door Frankische invloeden begeleid of wel beheerscht. Daarvoor geven de Romeinsche en de Frankische import de beste dateeringsmogelijkheden.

Rosumeerend kunnen wij reeds uit deze archaeologica besluiten, dat de besproken terpencultuur vermoedelijk in de eerste eeuw vóór Christus een aanvang neemt en in de 10e eeuw ná Christus verloopt."

Van de lagere kleigronden keeren we weder terug naar de hooge zandgronden en begeven ons naar de volksstammen, die daar woonden ná het hunnebeddenvolk. Ook in onze gemeente zijn hiervan, in den laatsten tijd vooral, sporen gevonden. Het zijn de

Germaansche stammen,

die hun dooden verbrandden, en de asch in urnen begroeven.

Wie nu waren de bewoners onzer streken in den tijd van omstreeks Christus geboorte,

welke waren de stammen die in de grafheuvels of urnenvelden hier hun sporen hebben achtergelaten?

Raadplogen we den Romein

Tacitus, die leefde in de jaren 54—119 n. Chr., en die ons in zijn „Germania" onze oudste vaderlandsche geschiedenis heeft nagelaten.

Ná een beschrijving van de stammen, die aan den Rijn woonden, noemt hij de volkeren die Noordelijker werden aange troffen. Voor het Oosten van ons land golden dan de Brukeren, Chamaven, Angrivariërs. Langs de zeekust en aan het Flevomeer de Friezen; hieraan grenzende, de kustlijn van Duitschland volgend, kwamen de Chauken. Ook meent men, dat in het Oosten van ons land de Tubanten hebben gewoond.

Tacitus dan vertelt:

„Naast de Tencteren trof men voorheen de Brukeren aan; nu zijn daar, naar men verhaalt, de Chamaven en Angrivariërs gaan wonen. De Brukeren zijn namelijk ten gevolge eener coalitie van naburige natiën verdreven en volledig uitgeroeid. 1)

Hetzij uit haat over hun trotschen overmoed, hetzij dat men aangelokt werd door den rijken buit, hetzij dat hier een gunstige beschikking der Goden jegens ons in het spel is geweest; want deze misgunden ons zelfs niet het schouwspel van dien vernietigingskrijg. Meer dan 60.000 man zijn toen gesneuveld en dat niet door zwaard en speer der Romeinen, maar wat veel

1)

De Nederl. vertaler van Tacitus' „Germania" teekent hierbij aan: Zoo was de opvatting in Rome, toen de Germania werd geschreven. Maar reeds 15 jaren later spreekt de jongere Plinius in zijn Brieven van een koning der Brukeren en de Grieksche geograaf Ptolemeus (160 n. C.) vermeldt dit volk als bewoners van hun oorspronkelijk gebied.

heerlijker is, ons tot een verlustiging der oogen. Moge toch, dit smek ik van de Goden, onder deze volken, zoo al niet vriendschap met ons, dan toch onderlinge voete duurzaam blijven bestaan, want waar allengs de ondergang ons rijk bedreigt, daar kan het lot ons geen grooter geluk bereiden dan de tweedracht onzer vijanden.

Aan de Angrivariërs en Chamaven sluiten zich in den rug de Dulgubariërs en Chasuariërs en nog andere niet afzonderlijk vermeldenswaardige volken aan. In voorwaartsche richting volgen de Friezen, die naar hunne meerdere of mindere macht in Groot- en Klein-Friezen onderscheiden worden. Beide stammen strekken zich uit tot den Oceaan en worden van voren door den Rijn als met een zoom omweven; bovendien wonen zij om onmetelijke meren heen."

Veelal wordt nog de meening gehuldigd alsof de Germanen (de algemeene naam der vele stammen — een keltisch woord en beteekent kampstrijders, die onder luid geschreeuw optrekken) barbaren of halve wilden waren. De onderzoekingen der laatste jaren doen echter uitkomen dat dit oordeel niet geheel juist is; de Romeinen zullen op dit punt ook niet onbevooroordeeld zijn geweest als geschiedschrijvers, immers zij beschonwden de Germanen als hun vooruaamste tegenstanders.

Bezien wij een kaart, waarop door dr. Holwerda, naar de vindplaatsen van nederzettingsresten of urnenvelden, de woonplaatsen der genoemde Germaansche stammen (door dr. H. de pro-Saksische stammen genoemd) zijn aangegeven, dan vinden wij de Stollingwerven nog als onbewoond aan-

geduid. Wat echter dr. Holwerda eenige jaren geleden wollicht nog niet kon weten, weten wij thans. Kon misschien uit de vondsten van steenen bijlen of beitels op

onze heiden nog niet met zekerheid worden afgeleid, dat hier de stammen uit het steen-tijdperk hebben gewoond, uit de urnenveldjes welke de laatste jaren zijn ontdekt, kunnen we wel concludeeren, dat in deze streken reeds Germanen waren gevestigd. In de eerste plaats werd — meenen wij — voor eenige jaren onder Veenhuizon een urnenveld ontdekt; op de Knolle bij Fochteloo werden ook brandurnen opgegraven, terwijl reeds voor jaren hier en daar te Fochteloo scherven van vaatwerk werden gevonden. Dezen zomer weer werd een urnenveld bij Boekhorst ontdekt. Ook achter Langedijke verbergt de aarde nog resten van een oude nederzetting; hoewel deze laatste uit een iets later tijdvak dagteekent. Veel zal reeds door den voortgang der kultuur zijn verwoest, maar toch meenen we dat er oock nog veel in den schoot der aarde hier verborgen ligt op het gebied der oudheidkunde. In dit verband herinneren we ook aan den steenen weg, gelegen onder het Fochteloo-veen.
Wordt vervolgd.

Tijdsbepaling blijft bij alle deze vondsten zeer moeilijk. Vooral is dit het geval bij de stammen in het Noorden van ons land en Duitschland. Veelal zullen de stammen hier zeer gisoleerd hebben gewoond en hierdoor achterlijk in beschaving zijn geweest. Naar het aardewerk en de constructie der graven schat de heer v. Giffen het urnenveld onder Boekhorst uit den tijd om Christus geboorte. Een eigenaardig-

heid zou het kunnen schijnen, dat in een der urnen sporen van brons zijn gevonden, en het z.g. brons-tijdperk dan reeds lang voorbij is. Men mag echter vooral voor ons land de tijdperken niet streng scheiden in een steen-, een brons- en een ijzer-tijdperk. In het museum te Nijmegen bevindt zich b.v. een steenen hamer, die met ijzeren pennetjes aan den steel bevestigd is geweest. Hier is dus het heele brons-tijdperk overgeslagen. Dr. Holwerda beschrijft een vondst, die dateert uit de vroege middeleeuwen, waarbij men mede steenen voorwerpen vond. „Hier was dus een armelijke bevolking, laat ons zeggen omstreeks 1000 na Chr., nog in het bezit van een steencultuur.”

Met betrekking tot de urnenvelden van het type, zooals er thans één onder Oosterwolde is gevonden, schrijft dr. Holwerda: „Blijkbaar hebben we hier met een primitieve, geïsoleerde, en van de hogere kultuurcentra verafgelegen inheemsche beschaving te doen, welke waarschijnlijk een vrij lang leven heeft gehad en bij welke zoo nu en dan eens een sieraad of gebruiksvoorwerp uit meer beschaafde streken werd geïmporteerd. Evenmin als vroeger aan een datering onzer hunnobedden-beschaving, wagen wij ons hier aan een poging, de vraag te beantwoorden, hoe en wanneer precies deze urnenkultuur zal zijn ontstaan, wanneer ze in onze streken haar aanvang nam. Voor ons beteekent ze dan ook niet het optreden van een nieuw volk, doch een langzame ontwikkeling van die stammen, welke we reeds in ons derde hoofdstuk²⁾ naar deze streken zagen komen. Wel kunnen we

zeggende, dat deze primitieve beschaving hier zeker nog in den Romeinschen keizertijd heeft bestaan, immers zoowel in ons land, als in het aangrenzende Noord-Duitsland en Westphalen, is de vondst van een Romeinsch importstukje, een kraal, een fibula, een stukje glaswerk of misschien zelfs wel een munt, in deze urnen niet zeldzaam. Ook zijn, zoowel in Haltern in Westphalen b.v., als bij ons in Nijmegen dergelijke urnvormen in Romeinsch milieu gevonden.

Het is deze kultuur, welke wij reeds vroeger den naam van Proto-Saksisch hebben gegeven.

Die toestand van geïsoleerdheid, waarin de lange duur dezer kultuur haar verklaring vindt, wordt het best geïllustreerd door een verschijnsel, dat wij op deze plaats willen vermelden, ook al is het mogelijk ten deele reeds met het hunnobedden-volk in verband te brengen. Onze urnenvelden toch worden, zoowel in ons Drente en Overijssel (en

Friesland!), als in het aangrenzende deel van Duitsland, speciaal op de zandgronden gevonden, gelijk die als 't ware als eilanden tusschen de venen liggen opgesloten. Het schijnt alsof dat veenland toendertijd eigenlijk nog onbewoonbaar was en die indruk wordt nog sterker, wanneer we in die venen op zoovele plaatsen de z.g. veenbruggen zien, houten wegen, hetzij, gelijk die in Nieuw-Buinen van eenvoudige stammen naast elkaar gelegd, hetzij, zooals de Valtherweg, uit meer regelmatige planken geconstrueerd, welke, vaak diep onder het tegenwoordige veen gelegen, de ver-

²⁾ De heer H. bedoelt hier de hunnobed-bouwers.

schillende zandgronden met elkaar, door het oude moeras heen, schijnen te verbinden. Misschien hoeft men ze terecht in verband gebracht met de „pontes longi”, waarvan Tacitus ons spreekt, doch wie zal zeggen, hoe lang vóór of na Tacitus nog deze primitieve verbindingswegen in gebruik zijn geweest. Ze geven ons echter wel een diepen indruk van den toestand van eenzaamheid, waarin, te midden der moorassen, die menschen daar op hun zandeilanden hebben gewoond.”

Hoe en waarvan leidden deze Germaansche stammen hier in hun eenzame oorden?

Ze leefden in groepen of stammen, en vormden gouwen. Hun woningen stonden niet aanéén, maar elke woning was omgeven door een open ruimte. Voor den bouw van hun woningen gebruikten zij onbewerkt hout. De naden werden gevuld met leem. Hun veldvruchten borgden zij reeds, evenals thans nog het gebruik is, 's winters in gaten in den grond.

Als opperkleed droegen zij een mantel, die met een gesp of doorn werd bijengehouden. Hieronder droegen ze een nauwsluitend onderkleed, dat bij de meer gegoeden van een fijner stof was vervaardigd. Ook werden dierenvellen gedragen, die vaak met hout werden omzoomd.

Wordt vervolgd.

In de opvattingen omtrent het huwelijk waren zij streng en hierin zwaaiden de Romeinen hen dan ook lof toe. Ze waren gastvrij tegen vreemden.

Een schaduwzijde in hun gedrag was hun liefhebberij in drinkgelagen; hun drank daarbij, zegt Tacitus, is een vocht uit gerst of weit, dat door gisting is

41
omgezet in een brouwsel, waarvan de smaak eenigszins aan wijn doet denken. Hun voedsel was eenvoudig: ooft, wildbraad en melk.

De landerijen werden onder de goubewoners verdeeld; er was geen gebrek aan grond. Steeds bleef een gedeelte van den grond braak liggen. Want — oordeelde Tacitus — zij gaven zich volstrekt geen moeite om de vruchtbaarheid en den omvang van den bodem door het aankweken van boomgaarden, het afpalen van weiden, het besproeien van tuinen te doen stijgen: de eenige eisch dien zij aan den grond stelden, is dat hij graan opracht.

Hiermede is echter eenigszins in strijd wat dr. G. Acker Stratingh mededeelt. Deze schrijver zegt in zijn „Aloude staat en gesch. des Vaderlands”: „Er schijnt al vroeg handel gedreven te zijn tusschen Brittanië en onze naburige streken van Gallië, schoon meer ten behoeve van de Romeinen dan van de inboorlingen. Zoo ontvingen zij daarvan korn, onderscheidene metalen, tin, lood, krijt en andere zaken. De handel in krijt of liever eene soort van mergel of andere witte aarde, die tot bemesting der landerijen gebruikt werd, blijkt uit een gelottesteent te Domburg gevonden.” De handel in mergel voor bemestingsdoeleinden zal hier zeker voor zuidelijker stammen hebben gegolden. Overigens zou men dus haast kunnen vaststellen, dat het gebruik van kunstmest reeds bijna 2000 jaar oud is.

Begravenissen — we volgen nog Tacitus — hadden zonder eenige praal of staatsie plaats: als eenige onderscheiding werden de lijken van voorname mannen met bepaalde houtsoorten ver-

brand. Op den brandstapel wierpen zij de wapenrustingen; soms ging ook het strijddros mede in den vuurgloed. Een heuvel van graszoden dekte het graf; eerbewijzen van gedenkteekenen versmaadden zij als een last, die op de overledenen zou drukken. Aan gejammer en geweën maakten zij snel; aan smart en droefheid eerst langzaam een einde.

Alvorens nu de Germaansche stammen te verlaten, zullen we, in afwachting van een nader onderzoek van het urnenveld te Oosterwolde door de vereen. „Heimathstudie”, enkele bevin- dingen van dr. van Giffen mede- deelen betreffende de ontgraving van een dergelijk veld in October 1920 onder de gemeente Vlagt- wedde.

Na afgraving der zwarte teel- aarde bleken over het roode oerzand wagensporen, benevens een wagenweg te loopen; de sporen der wielen waren in de roode aarde geprent en weer met grijsgrauwen lossen grond en schierzand volgestoven. De buiten- weigafstand der wielen kan niet grooter zijn geweest dan 1.28 c.M., terwijl de velgen niet breeder kunnen zijn geweest dan 12 c.M.

De vondsten bestonden uit ter aarde bestelde overblijfselen van lijkverbranding: asch en stukjes been, welke duidelijk herkenbaar waren als van menschen afkom- stig. Telkens waren de brand- resten van niet meer dan één persoon verzameld en bijgezet.

De bijzetting was verschillend: de brandresten waren óf in urnen óf zonder herkenbaar omhuisel bijgezet. In het laatste geval mocht echter wel worden aange- nomen, dat zij, een enkele keer althans, met een of andere organische stof, hetzij wol, bast

of hout omgeven geweest zijn.

In den ongerepten moeder- bodem teekenden zich hier en daar rondom enkele van de boven omschreven vondsten, grootere of kleinere, min of meer cirkel- vormige tot zuiver ronde kringen of gedeelten daarvan af, ter breedte van 0.40 — 0.70 M. Deze kringen dankten hun ontstaan aan een donkere, uit oerzand, in de bovenste, resp. middelste deelen uit schierzand (Bleichzand) bestaande vulling van een min of meer ronde, bij het onderzoek horizontaal doorgesneden greppel. De donkere kringen vormen op zich zelf een aanwijzing van ringvormige, open greppels, wel- ker latere vulling en grondslag of bodem de normale oppervlakte- structuur der heidevelden heeft aangenomen: het zijn derhalve kringgreppels. Zij zijn het, die het grafveld een zeer bepaald karakter geven.

In het centrum dier kring- greppels bevindt zich steeds eene komvormige verdieping en daarin een der urnen of een klomp bijeengepakte menschenbeen- deren, zoodat het duidelijk is, dat kringgrep en lijkbrandresten bij elkaar behooren.

De heer dr. v. Giffen geeft als tijdsbepaling voor dit kringgrep- tumuliveld „de eerste eeuwen vóór onze jaartelling, op zijn hoogst nog een weinig later” aan.

Hoe lang zullen deze stammen hier in hun primitieven bescha- vingstoestand hebben gewoond? Zeer zeker nog enkele eeuwen na Christus. Heeft de Romeinsche cultuur veel invloed gehad in ons land, de volkeren in het binnen- land van ons Noorden, die noch aan zee-kusten of zeearmen, noch aan de groote rivieren woonden, zullen hiervan wel het minst hebben ervaren.

Meer verandering zou brengen de Groote Volksverhuizing (5e eeuw n. Chr.) en een paar eeuwen daarna de invoering van het Christendom.

Over dat tijdstip een ander maal.

De geheimen van den Galgeberg.

Achter Haulo, op de hooge heide, niet ver van de, thans vervallen, schans Breeberg, verliet zich sinds onheuglijke tijden de „Galgeberg”. Het is een heuvel van een paar meters hoog en een kleine 20 meter in doorsnee.

Het was geen door den wind bijeengejaagde stuifzand-hoogte, zooals de heide er vaak oplevert, maar hij droeg alle kenteekenen van door menschenhanden te zijn opgeworpen.

Op de kaart van Schotanus (1718) kwam hij reeds voor onder den naam Galgeberg.

Er was een legende verbonden aan dezen zandhoop.

Zoo luidde de overlevering: In het rampjaar 1673 was de schans Breeberg wederom door Staatsche soldaten bezet. Men verwachtte, dat de bisschop van Munster met zijn leger een strooptocht door Friesland zou ondernemen. Drie soldaten ontvluchtten uit de schans maar werden weder gevat en wegens hun desertie ter dood gebracht. De Galgeberg zou aan dit feit zijn naam hebben ontleend, op dezen heuvel zou de terechtstelling hebben plaats gehad.

Lag er waarheid aan dit verhaal ten grondslag of was het louter fantasie, verdrichtselsel?

Hoe het zij, of al of niet de heuvel hieraan zijn naam heeft ontleend, hij was voorzeker in veel vroegeren tijd opgericht. Moeilijk was het aan te nemen, dat men om het feit dezer terechtstelling dezen omvangrijken grondberg zou hebben opgericht.

Deze week nu heeft de Galgeberg zijn geheim aan het nageslacht onthuld.

43

Nadat een deskundige dezen heuvel met vrij veel zekerheid als een tumulus uit het steentijdperk had aangewezen, werd door eenige oudheid-liefhebbers, handelende voor de vereeniging „Heimathstudie der Stellingwerven” een nader onderzoek ingesteld. De leiding hierbij had de heer J. Lanting, werkzaam aan het Biol. Arch. instituut te Groningen.

Een breede geul werd in den heuvel gegraven, tot over het midden, ter diepte van den vasten grond. Al spoedig bleek uit de structuur van den grond, dat men werkelijk te doen had met een grafheuvel uit het steentijdperk. Het graf moest zich dan bevinden vrijwel juist in het midden van den berg, terwijl in dat graf zich naar alle waarschijnlijkheid zou bevinden een strijdhamer of een beitel, misschien ook een stukje vaatwerk. Deze voorwerpen werden aan het stamhoofd meegegeven als men zijn lijk toevertrouwde aan den schoot der aarde.

De heuvel bleek niet meer in zijn oorspronkelijken, ongerepten toestand te zijn. Er was in latere tijdperken in gegraven, door menschen en ook door dieren; konijnen, bunzings of vossen hadden er holen in gemaakt.

In de in latere tijdperken gegraven stukken werden gedeelten van een of meerdere skeletten gevonden. Als vrij zeker kan men dus aannemen dat het verhaal omtrent de terechtstelling der soldaten op waarheid was gegrond en dat hier de geraamten dier ongelukkigen werden teruggevonden.

Gelukkig bleek het eigenlijke graf in het midden van den heuvel ongeschonden. Er was een ver-

dieping in den vasten grond aan gebracht; hier was, denkkelijk met opgetrokken knieën, het lijk van den hoofdman begraven. Van het lijk zelf was geen spoor meer te vinden; door den hoogen ouderdom dezer graven is dit in onze streken steeds het geval. De bijgraven echter werden in ongeschonden staat teruggevonden. Naast elkaar lagen hier de vuursteenbeitel en de strijdhamer, die de stam zijn hoofdling

had meegegeven op zijn reis naar het Walhalla.

Vier of vijfduizend jaar hadden deze voorwerpen hier gelegen op de plaats, waar de mensch, die ze had gebruikt, zijn laatste rustplaats had gekregen, totdat eindelijk de speurende nazaat, belust op de kennis van vervlogen eeuwen, ze weer aan het daglicht brengt. En met bewondering beschouwt de mensch van heden deze uitingen van de toenmalige cultuur; hij begrijpt niet hoe zijn primitieve voorzaten zonder technische hulpmiddelen het harde vuursteen zoodanig konden bewerken en polijsten.

En met devotie denkt hij aan het diep menschelijke, het religieuze, dat toen reeds wortelde in den dooden-cultus.

De grafheuvels uit deze periode zijn wel de oudste preahistorische gedenkteeken die men vindt in ons land. Ze dateeren van 3000 — 2000 jaar voor Christus.

„Het is”, zegt dr. Goessler, „het eerste voorkomen van grafheuvels in de kultuurgeschiedenis”. In Drente heeft men er eenige ontgraven, doch in Friesland is er vermoedelijk nog niet eerder een ontdekt.

De vervaardigers leefden nog in den laten steentijd, en kenden noch ijzer. noch brons. Lijkver-

branding werd door dez stammen nog niet toegepast. Het lijk werd in een kleine kuil begraven met de bijgaven; alsdan werd hierover de omvangrijke heuvel opgericht, waarbij gebruik werd gemaakt van houten koepelwerk. Hiervan worden de sporen als kool teruggevonden. Omtrent de juiste constructie van dezen koepel is men het nog niet geheel eens.

Zoo langzamerhand blijkt dan toch de bodem van Ooststellingwerf niet zoo arm te zijn aan praehistorische bewijsstukken, als waarvoor men hem wel heeft gehouden.